

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Predispozice k revenantství v různých žánrech ság

Markéta Micková

Vedoucí práce: Mgr. Marie Novotná, Ph.D.

Praha 2023

Obor: Studium humanitní vzdělanosti

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23.6.2023

.....

Markéta Micková

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Marii Novotné, Ph.D. za rady, poskytnuté materiály a za trpělivost, s níž vedla mou bakalářskou práci.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Historický kontext.....	8
2.1 Christianizace a písemná tradice.....	10
2.2 Literatura.....	11
2.3 Ságy.....	13
2.3.1 Žánry ság.....	13
3. Dosavadní výzkum.....	15
3.1 Nadpřirozené bytosti v ságách.....	15
3.2 Monstrosita.....	16
3.3 Revenanti.....	17
3.3.1 Termíny.....	19
3.3.2 Druhy revenantů.....	20
3.3.3 Likvidace revenantů.....	21
3.4 Berserkové.....	22
4. Metodologie.....	24
5. Revenanti v ságách.....	25
5.1 Rodové ságy.....	25
5.1.1 Sága o lidech z Eyru.....	25
Þórólf Kulhavý.....	25
Þorgunna.....	27
5.1.2 Sága o lidech z Lososího údolí.....	28
Hrapp.....	28
5.2 Ságy o dávnověku.....	29
5.2.1 Sága o Hervaře.....	29
Angantý.....	29
5.2.2 Sága o Hrómundu Gripssonovi.....	30
Þráin.....	30
5.2.3 Sága o Egilovi a Ásmundovi.....	31
Áran.....	31
5.3 Postklasické rodové ságy.....	32
5.3.1 Sága o lidech z údolí Svarfaðardal.....	32
Klaufi.....	32
5.3.2 Sága o Hǫrðovi a psancích z ostrova.....	34
Sóti.....	34

5.3.3 Sága o Grettim.....	34
Glám.....	34
6. Výzkumné otázky.....	36
6.1 Jaké jsou predispozice k revenantství?.....	36
6.1.1 Rodové ságy.....	36
6.1.2 Ságy o dávnověku.....	37
6.1.3 Postklasické rodové ságy.....	38
6.2 Liší se predispozice k revenantství mezi různými žánry ság?.....	39
6.3 Jakou roli v ději mají postavy s těmito predispozicemi?.....	40
6.4 Vedou tyto predispozice nutně k tomu, že se postava stane revenantem?.....	41
7. Závěr.....	43
Zdroje.....	45
Primární literatura.....	45
Sekundární literatura.....	45

1. Úvod

Když se křesťanství dostalo kolem desátého století na sever na Island, našlo tam zemi hrdých lidí, svobodných sedláků a bývalých vikingů, kteří se usídlili na tomto původně téměř neobydleném ostrově, aby zde začali nový život nezávislý na panovníkovi. Založili Alþing, centrální sněm, určili své náčelníky a živili se chovem dobytka, zemědělstvím a obchodem.

Na Islandu zpočátku nevznikla žádná písemná kultura, nicméně se velmi rozvinula ústní tradice; ústní formou se předávaly zákony, které musely být předneseny nahlas na každém sněmu, poezie a příběhy o skutcích předků. S příchodem a přijetím křesťanství přišla však i právě písemná kultura. Zákony, poezie i příběhy se začaly zapisovat spolu s náboženskou literaturou.

Vzniklo zde jedno specifické odvětví literatury, a tím byly ságy. Jednalo se o příběhy, které se svým obsahem pohybovaly někde mezi faktem a fikcí. Vycházely ze skutečných událostí, popisovaly skutečně žijící osoby a zaznamenávaly jejich životy a skutky. Zároveň je patrné, že tyto příběhy byly tvarovány svými zapisovateli, jejich představivostí a kulturními představami té doby. Ságy můžeme rozdělit na několik žánrů; královské ságy pojednávající o skutcích převážně norských králů, ságy o současnosti, které pojednávaly o událostech v době jejich zapisování, lživé ságy sloužící k pobavení, ságy o Island'anech či rodové ságy a ságy o dávnověku. Poslední dva žánry budou stěžejním pramenem pro tuto práci.

V ságové literatuře se mísí skutečné události s nadpřirozenem. Můžeme se zde tedy setkat s fantastickými jevy a nadpřirozenými bytostmi a monstry, jako jsou trollové, obři a draci, či sociálními monstry (jak je nazývá Rebecca Merkelbachová), jako jsou psanci, berserkové, provozovatelé magie a revenanti.¹ Právě na revenanty se v této bakalářské práci zaměřím.

Revenanti, neboli neklidní mrtví, nejsou specifickým prvkem islandské literatury. Víra v revenanty je univerzální, existuje v každé kultuře a je součástí procesu vyrovnávání se se ztrátou blízkých a vzpomínání na mrtvé.² Co odlišuje severské revenanty od klasických středověkých evropských představ, je jejich tělesnost. Nejedná se o nehmotné duchy, kteří se lidem zjevují, ale o fyzicky přítomné mrtvé, kteří stojí na hranicích mezi

¹ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 2-9

² Schmitt, *Revenanti*, s.14-15

světem živých a světem mrtvých. Revenanti hrají v ságách určitou roli, ztělesňují strachy a úzkosti lidí v době, kdy byly ságy zapisovány a představují tak možnost, jak k těmto problémům přistupovat a vyrovnávat se s nimi.

Výzkumy zabývající se těmito monstry se shodují, že k tomu, aby se z člověka stal revenant, existují určité predispozice a tito lidé už za života disponují vlastnostmi, které je k posmrtnému životu předurčují. Většina těchto výzkumů se však následně zabývá až revenanty samotnými, lidmi až po jejich smrti; jaké jsou druhy revenantů, jak škodí lidem kolem sebe, jakou roli mají v příběhu, jak se dají zneškodnit a podobně. V této práci se ale zaměřím právě na predispozice, které určují, že se z člověka po smrti stane revenant, a to pomocí literárně-vědní analýzy českých a anglických překladů vybraných ság (konkrétně ság klasických rodových, postklasických rodových a ság o dávnověku). Bude mě zajímat, jakými specifickými vlastnostmi disponují budoucí revenanti, jak se za života chovali, jak se odlišovali od ostatních lidí ve společnosti a co je zde drží i po smrti. Krátce se budu zabývat jejich rolí v příběhu ságy. Následně pak zjištěné predispozice porovnam mezi jednotlivými žánry ság, a nakonec se budu ptát, zda tyto predispozice vždy nutně předurčují člověka k tomu, aby se z něj po smrti stal revenant.

2. Historický kontext

Ságy, kterými se zde budu zabývat, jsou úzce spjaty s Islandem, potažmo Norskem. K tomu, aby se tímto tématem člověk mohl zabývat a plně pochopit, co ságy pro tehdejší společnost znamenaly, je potřeba znát určitý historický a socio-kulturní kontext.

Ten nás nejprve zavede do období vikingů. Období, které se v historii Skandinávie označuje jako vikinské, začalo rokem 793, kdy se v písemných pramenech objevuje zmínka o vikinžích poprvé. Jedná se o záznam o přepadení kláštera v Lindisfarne u severovýchodního pobřeží Anglie. Konec doby vikinské se pak tradičně datuje do 11. století (většinou je za konečné datum považována bitva u Hastingsu roku 1066). Jako vikingové se označovali Seveřané, kteří vyplouvali na svých lodích na výpravy s úmyslem získat co největší kořist. I samotná výprava se pak označovala slovem *viking*.³ Výpravy byly ze začátku pouze pirátské, později se však rozrostly a vikinští náčelníci začali mít větší ambice. Podstatou těchto tažení se stalo dobývání a podmaňování, zábory země a osidlování a také rozsáhlá válečná tažení. Další pohnutkou, proč uspořádat *viking*, byla i zvědavost – pořádaly se i průzkumné cesty.⁴ Důvody, proč se Seveřané vydávali na cesty, byly tedy různé, od obchodních pohnutek přes mocenské boje až k potřebě hledat novou půdu (což bylo také podpořeno zákonem o nedělitelnosti půdy, který ve Skandinávii platil).

Zpočátku byly posádky, které se na tyto výpravy vydávaly, národnostně smíšené, jedním z důvodů pro to bylo také to, že země mezi sebou měly nejasné hranice a lidé mluvili stejným jazykem. Přesto lze však obecněji rozlišit, že Seveřané z území dnešního Dánska se vydávali převážně jihozápadním směrem, přes Frískou zemi, do Francie, později také operovali ve východní části Británie. Švédové se orientovali na východní Pobaltí a Rusko. Norové pak vyplouvali směrem k západním břehům Británie a Irska, zabrali Orkneje, Shetlandy a Hebridy a vypravili se i do Středozemního moře. Právě vikingové z území dnešního Norska hráli velkou roli v dějinách Islandu. Tento ostrov objevili a osídlili právě oni.⁵

Přestože v 9.–13. století vznikalo na Islandu poměrně velké množství historické literatury, o její věrohodnosti a relevantnosti panují velké pochybnosti. Jako zdroje o objevení a osídlení Islandu nám však slouží dva spisy, které se dají považovat za spolehlivé, totiž *Knihy o Island'anech (Íslendingábok)* a *Knihy o zaboru (Landnámabók)*.

³ Kadečková, *Dějiny Islandu*, s. 24

⁴ Kadečková, *Dějiny Islandu*, s.27

⁵ Kadečková, *Dějiny Islandu*, s. 24-25

Knihu o Islandřanech sepsal Ari Þorgilsson ve dvanáctém století a víme, že si ověřoval informace a jmenovitě uváděl své informátory a zdroje. Tato kniha vypráví o historii Islandu a autorově současnosti. V Knize o záboru země se pak vypráví o prvních lidech, kteří připluli na Island a o prvních záborcích půdy na tomto ostrově. Podle těchto zdrojů byl prvním člověkem, který zabral půdu na Islandu, muž jménem Ingólf Arnarson. Ten pravděpodobně roku 874 zabral velkou část ostrova a odstartoval jeho osidlování.⁶

Na Island přijížděli lidé převážně z Norska, ale také z Irska a Británie. Většinou se jednalo o sedláky, kteří šli za novou půdou, vyhnance, druhorozené syny, kteří neměli nárok na pozemky na území Norska, a ty, kdo v mocenských bojích na domácím území nebyli úspěšní.⁷ Osidlování Islandu probíhalo přibližně v letech 880–900. Před prvními osadníky, o kterých máme písemné doklady, obývali ostrov pravděpodobně pouze irští mniši a poustevníci.⁸ Zabírání nové půdy probíhalo bez bojů a lidé se na ostrově živilí chovem dobytka, rybolovem, obděláváním půdy, v pozdější době i obchodem. Za účelem zajištění určitého řádu byl založen Alþing, centrální sněm, kde se stanovily zákony platné pro celou zem. Zároveň se ustanovilo dvanáct lokálních sněmů a určilo se třicet šest náčelníků (ti se označovali titulem goði), na Alþing svobodní sedláci doprovázeli svého goðiho. V čele Alþingu pak stál zákonodárce, který musel znát všechny zákony nazpaměť a musel je přednášet. Kolem roku 965 byla země rozdělena na čtyři čtvrtě.⁹ Na Alþingu fungovaly dva nejvyšší orgány, tj. zákonodárný a soudní. Zákonodárný sbor se označoval jako lögrétta (od složení slov *rétt* *lög* = tlumočit zákony).¹⁰ Shromáždění svobodných sedláků představovala zdroj veřejné moci. Po celou dobu je však patrná snaha zamezit kumulování moci v rukou jednotlivce a vytvoření monopolů. Nicméně až do 13. století nevznikla žádná ústřední výkonná moc, soudní rozhodnutí pak neměl kdo vymáhat a často tak vyzněla naprázdno, vykonávání rozsudků probíhalo soukromě, stávalo se to osobní záležitostí. Přirozeně potom docházelo k různým svévolím a probíhaly boje o moc mezi nejmocnějšími rody a jednotlivci.¹¹ Právě ve 13. století spory vyvrcholily v občanskou válku, která byla ukončena až ztrátou nezávislosti Islandu, jelikož se smlouvou, která byla přijata na Alþingu roku 1262-64, dobrovolně podrobilo norskému králi.¹²

⁶ Kadečková, *Dějiny Islandu*, s. 16

⁷ Kadečková, *Dějiny Islandu*, s. 33

⁸ Kadečková, *Dějiny severských literatur*, s. 9

⁹ Kadečková, *Dějiny Islandu*, s. 35-37

¹⁰ Kadečková, *Dějiny Islandu*, s. 38

¹¹ Kadečková, *Dějiny Islandu*, s. 43-47

¹² Kadečková, *Dějiny severských literatur*, s. 10

2.1 Christianizace a písemná tradice

Seveřané si na Island přivezli svou víru, tedy germánské pohanství. Převládal zde kult bohů Óðina, Þóra a Freye. Bohů však měli mnohem více. To, že Islandané vyznávali pohanství, nicméně ještě neznamena, že se nesetkávali s křesťanstvím. Seveřané byli velmi aktivními obchodníky a bojovníky, a právě například díky obchodu se dostávali do kontaktů s křesťany. Dokonce se občas stávalo, že se z pragmatických důvodů, například kvůli vstupu do města nebo pro jednání s ostatními obchodníky a k získání jejich důvěry, někteří nechávali i primsignovat.¹³ Nakonec křesťanství dorazilo i na Island. První misie, kterou zahájil sedlák Þorvald Kodránsón, se uskutečnila kolem roku 981, ale ta se setkala pouze s opovržením.¹⁴ Co se týče christianizace Islandu, velkou zásluhu si na ní připsal norský král Olaf Tryggvason. Islandané nakonec přijali křesťanství na sněmu, jednalo se však spíše o pragmatické rozhodnutí. Jednak se snažili zachránit islandské zajatce na norském území, jednak také věděli, že do budoucna bude křesťanství lepší volbou. Jednalo se ale o svérázné přijetí nového náboženství. Křesťanství se stalo oficiální vírou, člověk však mohl uctívat i staré bohy, i když jen v tajnosti a o samotě.¹⁵

Díky relativně pozdnímu přijetí křesťanství se dlouho udržela pohanská tradice, a to zejména v poetice, o tom víme hlavně díky skaldským básním. Na Islandu, vzhledem k okolnostem přijetí nového náboženství, vládla velká tolerance k pohanství a ke světské ústní tradici. Církev měla ve společnosti poměrně slabé postavení, světští náčelníci ji svým postavením převyšovali, zejména proto, že přijetí křesťanství bylo vnímáno jako politické rozhodnutí. Co se týkalo osobního vyznání, křesťanství nemělo ještě dlouho dobu velkou váhu.¹⁶ Přesto však s sebou přineslo něco, co pro nás bude v této práci důležité, a to písemnou tradici. Na Islandu byly příběhy, zákony a historie předávány převážně ústně, až do 12. století neexistovala žádná více rozšířená písemná tradice, přestože zde existovalo písmo.¹⁷

Tímto písmem byly runy. Nejstarší archeologicky doložené runové nápisy pocházejí přibližně z let kolem roku 150. Publius Cornelius Tacitus, římský historik, však zmiňuje runy již v roce 98. Runy se tedy musely používat už dříve, což nelze archeologicky doložit především kvůli materiálu, na který se zapisovaly a který se nedochoval. Během středověku se runové písmo rozšířilo po celé střední Evropě, od 10. století (po přijetí

¹³ Primsignace byla prvním krokem k přijetí křesťanské víry, předcházela samotnému křtu.

¹⁴ Kadečková, *Dějiny Islandu*, s. 47-55

¹⁵ Kadečková, *Dějiny Islandu*, s. 55-56

¹⁶ Kadečková, *Dějiny severských literatur*, s. 25

¹⁷ Korecká, *Sám spatříš svět stínů*, s. 7

křesťanství) se používalo pouze v oblasti Skandinávie, ale „v odlehlých částech Švédska se runy používaly ještě kolem roku 1800“.¹⁸

Způsobu jejich zapisování, tedy rytí a tesání, odpovídá i jejich vzhled. Jednotlivé znaky byly jak logogramy, tak fonogramy, tedy každému znaku odpovídal jak konkrétní význam, tak hláska. Jedinců, kteří znali runy a ovládali toto písmo, bylo však velmi málo. Runy se také nepoužívaly k zápisu dlouhých úseků textu, využívaly se ke kratším vzkazům, k nápisům na náhrobky, ale také, a to především, k rituálům a magickým obřadům. Tomu odpovídá i jejich tradovaný původ. Runy jsou spjaty se severskou mytologií a údajně je lidem přinesl bůh Ódin, který kvůli nim obětoval sám sebe. O skutečném původu tohoto písma se vedou debaty, mohly zde působit různé vlivy – od severoetruského až po staroevropský.¹⁹

S postupnou christianizací Skandinávie začala ústní formou předávanou lidovou slovesnost nahrazovat písemná tradice. Křesťanství s sebou totiž nepřineslo jen nového Boha, ale i novou kulturu a především písmo, tedy latinku. K zakotvení a upevňování struktury církve bylo potřeba systematických zápisů. Island spadl pod arcibiskupství v Nidarosu, které bylo založeno r.1152/1153. Možnosti pro vznik písemné kultury na severu Evropy byly tedy vytvořeny ve dvanáctém století, kdy sem přišli zástupci církve a začaly se zakládat školy, kde se mohla úzká skupina obyvatel naučit psát.²⁰ Možná i vzhledem k postavení církve, kdy se musela církevní a duchovní rozhodnutí nejprve schválit na sněmu a kostely byly stavěny na soukromých pozemcích a tím byly v podstatě ve vlastnictví svobodných sedláků, panovala velká tolerance vůči pohanským tématům a písemným formám. Také se zde rozvíjelo psaní v domácím jazyce.²¹

2.2 Literatura

Jednou z prvních věcí, kterou bylo potřeba přenést do písemné podoby, byly zákony. Kniha o Islandčanech uvádí, že první zákoníky byly na Islandu napsány v letech 1117-1118. Jednalo se o zákony, které byly ustanoveny na prvním Alþingu (r. 930). Postupně tak vznikala dlouhá sbírka zákonů, takzvaná *Grágás* neboli Šedá husa. Jedná se o nejdelší sbírku zákonů z období rodové společnosti a zákony jsou nezávislé na římském právu, které mělo vliv na církev. Skandinávské zákoníky v ostatních zemích měly až nevinný či

¹⁸ Průšová, *Vznik a vývoj písma*, s. 83

¹⁹ Průšová, *Vznik a vývoj písma*, s. 83-86

²⁰ Kadečková, *Dějiny severských literatur*, s. 21-23

²¹ Kadečková, *Dějiny Islandu*, s. 71

naivní ráz, byl na nich patrný orální vliv. Na Islandu byly zákoníky jazykově propracované a spíše knižní.²²

Další literatura, která byla zapisována brzy, a v podstatě byla důvodem pro vznik písemné tradice, byla náboženská literatura. Psaly se různé teologické příručky a legendy. Knihy, které s sebou přinesli křesťanští věrozvěstové a misionáři, byly psané latinsky. Bylo ale nutné naučit nové místní kněze a k tomu bylo potřeba překladů latinských textů a psaní křesťanské literatury v domácím jazyce. K tomu bylo zapotřebí přizpůsobit jazyk pro nové pojmy, které přicházely spolu s novou vírou. Důraz se také kladl na legendy o světcích, které hlavně měly dopomoci k šíření víry mezi laickou veřejností, stejně tak ke vštípení křesťanské etiky. Vyprávění o světcích pocházejících z jihu a východu se stala oblíbenými a později byla inspirací pro psaní o místních biskupech a svatých. K potřebám bohoslužby začaly vznikat i katolické náboženské básně, tzv. oficia. Tato poezie se psala v latině. Kromě toho ale vznikaly i náboženské básně v domácích jazycích. Na Islandu pro to byly dobré předpoklady díky skaldské poezii. Postupně se z básní, které měly vyloženě pohanské náměty, stávala poezie ryze náboženská.²³ Křesťanství na Islandu bylo velmi tolerantní vůči pohanským vlivům, a to se nakonec projevilo i v literatuře, jelikož vzdělanci neměli problém se zapisováním lidové slovesnosti. Jedním ze žánrů, které se takto zapsaly, byla eddická poezie, básně s germánskými kořeny vycházející z mýtů a pověstí, které se skládaly ve vikinské době i později na Islandu. Zapisovaly se i samotné mytologické písně, jako například Vědmina píseň (*Völuspá*) nebo Výroky Vysokého (*Hávamál*).²⁴

Specificky severským žánrem pak byla skaldská poezie, básně s jasně daným pravidelným metrem a slovosledem, využívající aliteraci a básnické opisy (heiti a kenningy). Skaldi byli básníci působící na královském dvoře a byli velmi respektovaní, svými básněmi zvěčňovali slavné činy svého vládce.²⁵

Na Islandu lidé kladli velký důraz na svou minulost a na své předky. Není proto divu, že se zde rozvinula historická literatura (Kniha o záboru země). Dále se tu však rozvinul další literární žánr, specifický právě pro Island, začaly se zde psát ságy.²⁶

²² Kadečková, *Dějiny severských literatur*, s. 79-82

²³ Kadečková, *Dějiny severských literatur*, s. 83-87

²⁴ Kadečková, *Dějiny severských literatur*, s. 30-34

²⁵ Kadečková, *Dějiny severských literatur*, s. 57-59

²⁶ Korecká, *Sám spatříš svět stínů*, s. 7

2.3 Ságy

Většina ság, stejně jako písně a poezie, existovala nejdříve v orální formě a je téměř jisté, že nebyly do písemné formy přeneseny všechny. To znamená, že jich existovalo větší množství, než které bylo zaznamenáno. Ságy se zapisovaly až ke konci dvanáctého století a byly psané domácím jazykem. Zaměříme-li se na název tohoto specifického žánru, zjistíme, že slovo sága je blízce příbuzné slovu *segja*, které by se dalo přeložit jako „vyprávět, říct, co někdo říká“.²⁷ Tato literární forma se pohybovala v šedé zóně mezi fakty a fikcí. Víme jistě, že vycházely se skutečných událostí a popisovaly skutečně žijící osoby (převážně severňany, občas se jednalo i o cizince) a jejich skutky, přesto je z textů patrné, že příběhy byly zaznamenávány a tvarovány podle představivosti svých tvůrců, vztah mezi ságou a událostmi či osobami, o kterých pojednává, byl tedy fluidní.²⁸ Je pravděpodobné, že některé ságy byly sepsány na popud významných lidí, aby byly zaznamenány jejich skutky a skutky jejich příbuzných (například králové často dohlíželi na vznik královských ság). Na rozdíl od skaldské poezie, jejíž autoři byli známí a důležití, u ság v drtivé většině případů neznáme jméno autora, ti zůstávají v anonymitě, zřejmě proto, že se za autory sami nepovažovali, zapisovali pouze to, co vyprávěl někdo jiný.²⁹ Přestože existovala určitá ustálená spojení, která se v ságách využívala, nejednalo se o básně, i když jsou do textu velmi často vloženy úryvky skaldské poezie a některé ságy jsou na poezii dokonce založeny. Ságy musely mít příběh, byly psány ve třetí osobě a sloužily nejen k pobavení (určité druhy ságy byly například jasně smyšlené a přímo určené k pobavení), ale i k připomínání a oslavování skutků předků. Předpokládá se, že se ságy přednášely nebo četly nahlas, ať už na islandských farmách nebo i v klášterních zařízeních. O tom, jak se ságy četly nahlas, je dokonce i zápis v jedné z nich, v Sáze o Þorgilovi a Hafliði.³⁰

2.3.1 Žánry ság

Ságy se dnes tradičně dělí na několik druhů, a to podle tématu a chronologie. Podle tématu to jsou třeba královské ságy a ságy o Island'anech, podle chronologie pak ságy o současnosti a ságy o dávnověku.³¹

²⁷ Clunies Ross, *The Cambridge introduction to the old Norse-Icelandic saga*, s. 15

²⁸ Clunies Ross, *The Cambridge introduction to the old Norse-Icelandic saga*, s. 23

²⁹ Clunies Ross, *The Cambridge introduction to the old Norse-Icelandic saga*, s. 16-17

³⁰ Clunies Ross, *The Cambridge introduction to the old Norse-Icelandic saga*, s. 15-20

³¹ Clunies Ross, *The Cambridge introduction to the old Norse-Icelandic saga*, s. 29

Královské ságy se začaly zapisovat ve druhé polovině dvanáctého století a pojednávají, jak je z označení patrné, především o norských kráľích. Velká pozornost se věnovala prvním dvěma křesťanským kráľům, což byli Olaf Tryggvason a Olaf Haraldsson. Dále pak vyčnívá i Sága o Sverrim, která byla vytvořena a sepsána přímo pro účely upevnění jeho postavení, když byl zpochybněn jeho nárok na trůn. Vzniklo několik významných sbírek královských ság, jedná se o *Morkinskinnu*, *Fagrskinnu* a vrcholným dílem královských ság je pak *Heimskringla*, která byla sepsána Snorrim Sturlusonem.³²

Ságy o současnosti se zabývají událostmi a lidmi na Islandu ve dvanáctém a třináctém století, jedná se tedy o události ze současnosti dobových zapisovatelů. Stejně jako ostatní ságy jsou i tyto ságy prosté emocí, objektivně popisují události, kladou důraz na detail. Ságy o současnosti známe především ze souboru ság, který se nazývá Sága o Sturlunzích.³³

Specifickým žánrem jsou pak takzvané lživé ságy. Jedná se o smyšlené příběhy, které sloužily výhradně pro pobavení. Zde se hojně využívá nadsázky, ve velkém se zde explicitně vyjadřují pocity a myšlenky. Většinou jsou zde milostné a hrdinské náměty. Do stejné kategorie bychom mohli zařadit i překlady rytířských romancí.³⁴

V této práci nás však budou zajímat jiné dva druhy ság, a to ságy o Island'anech neboli rodové ságy a ságy o dávnověku.

Ságy o dávnověku jsou převážně fiktivní příběhy, jejichž děj je zasazen do období před osídlením Islandu, přesto se však zabývají otázkami, které trápily společnost v době jejich zapisování. Stylem se podobají historičtějším ságám, ale jsou v nich výrazné ustálené motivy, které se opakují takřka ve všech těchto ságách a je pro ně typický i určitý schematismus. Korecká pracuje s hypotézou, že příběhy ze ság o dávnověku vycházely z hrdinských básní (tedy zpočátku jako komentáře k nim, později už jako ucelené prozaické celky) a byly využívány hlavně aristokracií a vládnoucími vrstvami pro dokazování jejich původu a také jako nástroj k posílení jejich pozice ve společnosti. Objevují se zde motivy manželství vedoucí k posílení politické moci, soudržnosti mezi spolubojovníky a nenásilného řešení konfliktů.³⁵

Klasické ságy o Island'anech, nebo také klasické rodové ságy, se věnují převážně době osídlení Islandu, ale zapisovány byly až ve třináctém století. Hlavními postavami jsou tedy Island'ané z období let 930–1030. Dějištěm je převážně Island, i když se často zmiňují

³² Kadečková, *Dějiny severských literatur*, s. 106-112

³³ Kadečková, *Dějiny severských literatur*, s. 114-115

³⁴ Korecká, *Sám spatříš svět stínů*, s. 8

³⁵ Korecká, *Sám spatříš svět stínů*, s. 18-20

i výpravy do ciziny. Stejně jako tomu bylo u ság o dávnověku, i do rodových ság se promítala doba, ve které byly zapisované. Hlavními tématy rodových ság byly spory mezi rody a také pomsta. S linkou určitého romantizování a idealizování minulosti se pojí motiv mírového a smírného řešení konfliktů, který se v klasických rodových ságách objevuje. Je v kontrastu s třináctým stoletím, které bylo poznamenáno krvavými střety během boje o moc na Islandu. V těchto ságách se klade důraz na dodržování určitých pravidel, která ve společnosti platí, a jejichž porušení se pak neobejdou bez, často tragických, následků.³⁶ Postavy se snaží jak obhájit svou čest, tak plnit své závazky vůči rodu, přátelům a spojencům. Důležitou součástí ság je jejich předehra, kde se každá postava uvádí celým jménem, svým rodem, a dokonce i rodokmenem a bydlištěm.³⁷

K rodovým ságám můžeme přiřadit ještě postklasické rodové ságy. Tyto ságy vznikaly v období od konce třináctého století, pak ve století čtrnáctém a patnáctém. V tomto období už pak na Islandu vznikaly převážně lživé ságy a rytířské romance a v patnáctém století pak psaná próza na Islandu téměř přestala vznikat. Postklasické rodové ságy jsou, co se týče vyprávěcího stylu, stejné jako klasické rodové ságy, byly už však psány v jiném kulturním kontextu, jsou tam tedy patrné jiné společenské struktury. Islandská společnost již podléhala králi a rody se změnily v aristokracii, jež mu byla podřízena. Na konci třináctého století byla zavedena výkonná moc, proto už nebyly rodové spory soukromé a krevní msta ustoupila do pozadí, násilí bylo omezeno. Postklasické rodové ságy se tedy spíše zaměřují na výjimečné jednotlivce, a to buď na psance, nebo na jednotlivce, který se označuje jako *kolbítir* (člověk, který je v mládí neschopný, ale nakonec se v boji projeví statečně a dokáže své kladné schopnosti). V těchto příbězích je také velké množství fantastických a nadpřirozených prvků.³⁸

3. Dosavadní výzkum

3.1 Nadpřirozené bytosti v ságách

Ve staroseverských ságách hraje nemalou roli nadpřirozeno a fantastično. Korecká pracuje s definicí fantastična jakožto něčeho, co se „*vymyká běžně vnímané realitě a spadá*

³⁶ Korecká, *Sám spatříš svět stínů*, s. 15-16

³⁷ Kadečková, *Dějiny severských literatur*, s. 115-119

³⁸ Korecká, *Sám spatříš svět stínů*, s. 20-21

do kategorie „jiného“.³⁹ Fantastično a nadpřirozené bytosti jsou zde hodnoceny pohledem postav či vypravěče a jedná se tedy o jevy, které nepochází z našeho světa a vzbuzují strach, který může překonat a s bytostmi se utkat jen schopný hrdina. Zabývá se tedy bytostmi, jako jsou revenanti, trollové a nestvůry (například draci).⁴⁰

Rebecca Merkelbachová definuje monstra, kterými se zabývá, jako lidi, kteří se nejeví lidsky kvůli svému chování a překračování hranic, porušování zákonů a norem. Mezi monstra Merkelbachová řadí i revenanty, kteří překračují hranice mezi životem a smrtí, berserky překračující hranici mezi člověkem a zvířetem, psance, kteří porušují zákony a normy, a lidi, kteří provozují magii a kouzla. Monstra hrají v ságách důležitou roli. Podle Merkelbachové představují ztělesnění úzkostí a problémů lidí, kteří žili v době, kdy se ságy zapisovaly. Způsob, jak se s těmito úzkostmi vypořádat, a také způsob, jak je vůbec tematizovat, představovaly právě tyto postavy. Jejich porušování hranic napadá normy a limity, které řídí společnost, a v konečném důsledku vede k jejich dodržování. Monstra tedy mohou sloužit jako jistá kontrola, protože ukazují hrozbu toho, co se stane s člověkem, pokud se odváží zkoumat extrém, totiž hrozbu, že se stane monstrem. Jedním z nejděsivějších aspektů monster je totiž jejich nakažlivost. Tato sociální monstra tlačí společnost k jejím limitům a ukazují, co je a co už není lidské, ukazují tedy hlavně na problém mimo sebe. Důraz je kladen ne na samotné činy monster, ale hlavně na efekt, jaký mají tyto činy na společnost.⁴¹ Přestože se ale například revenanti jeví být silnější než lidé, jejich síla není neomezená, monstrem je protagonistou ságy vždy konfrontováno a poraženo.⁴²

3.2 Monstrosita

Pro studium revenantů či dalších nadpřirozených bytostí a hrozeb pro společnost je potřeba vyjasnit chápání pojmu monstrosita. Paul Freedman chápe monstra ve středověkém křesťanském kontextu jako znepokojivé a cizí bytosti, které vyžadovaly jakési ne-přirozené vysvětlení. Pojem „jiného“ byl konstruktem, kterým se v rámci církve označovaly nejen nelidské bytosti, ale i neevropské rasy, jakož i Židé, heretici, muslimové, a další skupiny, ke kterým církev zastávala netolerantní postoj. Církev chápala „jiného“ jako někoho, kdo je křesťanskému evropskému člověku velmi blízko svou zdánlivou

³⁹ Korecká, *Sám spatříš svět stínů*, s. 26

⁴⁰ Korecká, *Sám spatříš svět stínů*, s. 26-27

⁴¹ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 4-17

⁴² Kanerva, *The role of the dead in medieval Iceland*, s. 23

lidskostí, ale zároveň je jistým zneklidňujícím způsobem nelidský. Právě tato blízkost a zároveň vzdálenost působila monstrózním a zneklidňujícím dojmem. Freedman se ovšem zabývá monstrositou v rámci křesťanství a evropské středověké společnosti.⁴³

Rebecca Merkelbachová se ve své knize zabývá konkrétními monstry ze staroseverského ságového kontextu. Jako monstrum definuje postavu, která stojí na pomezí mezi přirozeným a nepřirozeným a podílí se jak na lidských záležitostech, tak na událostech paranormálních. Tato škodlivá monstra ohrožují společnost jako celek, ne pouze jednotlivce. Svou činností často narušují běžný život v určité oblasti a znemožňují tak jeho pokračování a tím pádem mají i ekonomický dopad na celou společnost (například pokud nedovolují pokračování běžného zemědělského provozu na statku či zabijí chovná zvířata, celá oblast posléze pocítí ekonomickou ztrátu). Ve své knize se Merkelbachová dále zabývá nejen revenanty, ale i dalšími monstry: berserky, psanci a provozovateli magie. Všechna tato monstra, kterými se zabývá, revenanti nevyjímaje, byla či jsou nějakým způsobem lidská, a tím pádem napojená na společnost, zároveň jsou ale různými způsoby nelidská, a tato liminální (či hraniční) poloha je činí monstrózními.⁴⁴

3.3 Revenanti

Revenant je doslova někdo, kdo se vrací. V kontextu staroseverských ság je revenant zemřelý člověk, jenž se vrací ze světa mrtvých. Jsou to stvoření, která svou existencí porušují přírodní zákony. Jsou liminální, pohybují se na hranicích mezi světem živých a světem mrtvých a narušují běžný lidský život. Rebecca Merkelbachová říká, že pokud mrtví „vytvářejí kulturu“, nemrtví ji ničí.⁴⁵ Jsou to tedy bytosti, které stojí proti kultuře, narušují život, znemožňují zemědělské a ekonomické procesy ve společnosti, dohání lidi k šílenství a nezřídka i ke smrti. Stojí však i proti přírodním zákonům, nejen svou pouhou existencí, ale někteří představují hrozbu i pro divokou zvěř a přírodu. Revenanti představují pro člověka absolutní ničivou sílu a bezprostřední hrozbu.⁴⁶

Protože byli kdysi lidmi, mají ke čtenáři či posluchači ság svým způsobem blízko, a právě tato povědomost je činí děsivými. Revenant je hybridní stvoření, mrtvý a živý zároveň, někdo, kdo byl dříve součástí společnosti, ale po smrti se obrátil proti ní.⁴⁷

⁴³ Freedman, *The medieval other*, s. 2-8

⁴⁴ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 2-9

⁴⁵ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 32

⁴⁶ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 42-44

⁴⁷ Merkelbach, *Hann lá eigi kyrr. Revenants and a Haunted Past in the Sagas of Icelanders*, s. 10

K živým mají revenanti blízko i proto, že jsou jim stále v některých aspektech podobní. Stále se jedná o lidské tělo, i když třeba znetvořené, ale nadále disponující lidskými smysly, vnímáním a pocity, dokonce i sociálním statutem, který měl zemřelý za svého života. Stejně jako živý člověk, i revenant se bojí (druhé) smrti. Přestože se však žijícím lidem v mnohém podobají, rozdílnosti mezi nimi jsou patrnější. Revenanti jsou tělesní, fyzicky přítomní, nejedná se o žádné nehmotné duchy. Nicméně jsou často silnější než lidé a jejich těla se jeví těžší.⁴⁸ Hrůznost revenantů se často projevuje při popisu jejich těla, například Þráin ze Ságy o Hrómundu Gripssonovi je popsán jako černý a velký muž, který hlasitě řval a dštil oheň.⁴⁹ Nemrtví se v ságách od živých liší i tím, že mohou disponovat nadpřirozenými silami. Mohou předpovídat budoucnost, mohou mít vědomosti, které živí nemají, mohou ovlivňovat ostatní (dohánět ostatní k šílenství, získávat a ovládat následovníky atd.). Každý revenant má jedinečné vlastnosti, a tedy jakýsi element individuality, nejedná se o žádné šablonovité typy postav, které by sepsavatelé ság používali.⁵⁰

Všechny výzkumy, které se zabývaly revenanty, se shodují na tom, že již za života člověk může prokazovat určité atributy, které ho k revenantství předurčují. Jedná se většinou o nepříjemné lidi, kteří určitým způsobem vybočují z lidského společenství, avšak k tomu, aby se člověk stal revenantem, pravděpodobně nestačí být problémový člověk. Revenant je charakteristický svou sobeckostí, neochotou odejít ze světa, když nadešel jeho čas, a toto přebývání ve světě živých není trestem, ale touhou pokračovat v životě.⁵¹

Revenanti byli v dřívějších výzkumech bráni jako něco, v co středověký člověk běžně věřil a co bylo přirozenou součástí středověkého světa. Později se rozvinuly teorie, které braly neklidné mrtvé v potaz na symbolické a mýtické rovině, jakožto reprezentanty pohanství, kteří stáli v ostrém kontrastu ke křesťanství. Kirsi Kanerva pracuje s myšlenkou, že revenanti nemuseli být viděni jako „reální“, ale že to mohly být bytosti, které nebyly pozorovány pomocí smyslů a které byly sice subjektivní, ale společnost v ně pevně věřila, přičemž víra v jejich fyzickou existenci nediskreditovala jejich symbolickou hodnotu.⁵²

Neklidní mrtví, jakožto bytosti, které stojí na hranicích mezi světem živých a světem mrtvých, tudíž na hranicích mezi minulostí a přítomností, představují také příležitost pro

⁴⁸ Novotná, *Revenants in Old Norse literature as embodied memory*, s. 13

⁴⁹ *Sága o Hrómundu Gripssonovi*, kap.4

⁵⁰ Merkelbach, *Hann lá eigi kyrr. Revenants and a Haunted Past in the Sagas of Icelanders*, s. 18

⁵¹ Jakobsson, *Vampires and watchmen*, s. 9

⁵² Kanerva, *The role of the dead in medieval Iceland*, s. 23-26

studia paměti. Revenanti mohou představovat problém, jenž přichází z minulosti a leží ve vzpomínkách, a jejich přítomnost v příběhu může být tedy brána jako minulost, jež vstupuje do přítomnosti. Tato minulost pak nedovoluje přítomnosti v pokračování a je tedy potřeba se s ní nějakým způsobem vypořádat, je potřeba znovu nastolit rovnováhu, tedy odstranit problém, který revenant ztělesňuje a reinterpretovat vazby s minulostí a vzpomínkami, přičemž toto znovunastolení rovnováhy lze vidět z pohledu studií paměti jakožto zapomínání. Protagonista ságy pak představuje stabilizační sílu, která pracuje se vzpomínkami a znovu ustanovuje hranice a vztahy s minulostí.⁵³

3.3.1 Termíny

U neklidných mrtvých či revenantů vyvstává problém už v jejich pojmenování a označení. Dají se považovat za duchy? Ve středověkém kontextu měl „duch“ jiné konotace, než jaké bychom čekali u stvoření jako je revenant. Stejně jako v každém jiném náboženství, i v křesťanství byla tematika smrti a osudu mrtvých důležitým problémem. Přestože se například v Bibli téměř žádní duchové neobjevují, církve se musela určitým způsobem postavit k této zakořeněné lidové víře, která byla důležitým způsobem, jímž se mohl člověk vyrovnat se ztrátou svých blízkých. Člověk se považoval za tělo, jež bylo obýváno nesmrtelnou duší. Po smrti přetrvávala právě pouze duše, zatímco se tělo, pouhá ochranná schránka, pohřbilo. Pokud se pak duch někomu zjevil či duše jinak přetrvávala na tomto světě, šlo vždy pouze o nehmotné zjevení. Duchové pak mohli být obrazem buď spasené duše, zatracené duše, či duše, která se zjevovala v rámci očištných trestů. Tato zjevení byla vždy nehmotná, často se také zjevovala ve snech či se projevovala pouze zvukem.⁵⁴

Přestože měli evropští středověcí duchové se staroseverskými revenanty mnoho společného, byl mezi nimi jeden velmi zásadní rozdíl, a to byla právě tělesnost severských revenantů. Tyto tělesné přízraky byly v západoevropském středověkém okruhu anomálií.⁵⁵ Ármann Jakobsson se ve svém článku zabývá označením revenantů jako upírů. Přestože se toto označení může zdát absurdní, nachází mezi těmito bytostmi nemálo společných rysů. V obou případech se jedná o mrtvé, kteří jsou velmi problematictí a narušují stabilitu lidské společnosti. Dokáží svou monstrositu předávat a nakazit jí ostatní žijící lidi, stejně jako upíři, i někteří revenanti mohli mít své následovníky, které pak mohli ovládat. Sdílejí

⁵³ Novotná, *Revenants in Old Norse literature as embodied memory*, s. 15-18

⁵⁴ Schmitt, *Revenanti*, s. 14-22

⁵⁵ Jakobsson, *Vampires and watchmen*, s. 283-284

také svou nejdůležitější funkci. Jejich údělem je totiž pronásledovat své oběti (ve většině případů v noci) a vysát z nich určitou životní sílu. Upíří ze svých obětí vysávají krev, což revenanti většinou nedělají, ale dokáží své oběti dohnat k šílenství až k smrti. Dalo by se tedy říct, že revenant ze své oběti vysaje jistou životní energii a celkově lidskost. Způsoby, jak se obou typů těchto monster zbavit, jsou také podobné – upálení nebo useknutí hlavy.⁵⁶

Revenanti se pak v samotných textech označovali různými způsoby. Dnes jsou v různých pramenech často označováni jako *draugr* (mn. č. *draugar*). Přestože toto slovo ve staré islandštině existovalo, v žádné zásadní sáze, kde se vyskytují revenanti, se neobjevuje. Toto slovo se používalo v poezii, kde označovalo dřevo či poleno, kdy mohlo jít o metaforu pro (mrtvého) člověka. Také se používalo jako označení démona.⁵⁷ Různá monstra, ať už šlo o revenanty, čarodějky, obry a další, se často popisovala jedním slovem *troll*, toto slovo má však v dnešní době jiné konotace, než jaké mělo ve středověku.⁵⁸

V ságách se revenanti nejčastěji označovali vlastními jmény. Jinak se pro tyto neklidné mrtvé používaly další výrazy. Slovem *aptrganga* (*aptr* = zpět, *ganga* = chůze), tedy doslova revenant, se tyto bytosti označovaly zejména v rodových ságách. Dalším používaným označením pak bylo slovo *haugbúi*, které by se dalo přeložit jako „obyvatel mohyly“. Z různých pojmenování těchto monster je patrné, že se kladl důraz spíše na to, co revenant dělá než na to, čím je.⁵⁹ To, že byli nejčastěji označováni vlastními jmény, dokazuje, že byli vnímáni jako konkrétní zesnulí, ne pouze jako bezejmenní mrtví.⁶⁰

3.3.2 Druhy revenantů

Revenanti se v ságových příbězích vyskytují v různých situacích a za různých okolností. Dali by se ale přesto rozdělit do konkrétnějších kategorií a druhů.

Základní rozdělení může být podle oblasti jejich působení. Neklidný mrtvý se může zdržovat v mohyle, tedy na místě, kde byl pohřben (tento typ revenanta je typický zvláště pro příběhy odehrávající se v Norsku a Švédsku), pak je často označován slovem *haugbúi*, nebo se může volně potulovat krajinou, takoví revenanti jsou typičtí v oblasti Islandu.⁶¹

Obyvatel mohyly většinou střeží poklad, se kterým byl pohřben a který je často v hlavním zájmu hrdiny, jenž se s nemrtvým utká. V mohyle může být také více revenantů,

⁵⁶ Jakobsson, *The Fearless vampire Killers*, s. 309-310

⁵⁷ Jakobsson, *Vampires and watchmen*, s. 283-285

⁵⁸ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 8

⁵⁹ Merkelbach, *Hann lá eigi kyrr. Revenants and a Haunted Past in the Sagas of Icelanders*, s. 11

⁶⁰ Kozák, Ratajová, *Mrtví a jejich poklady*, s. 12-13

⁶¹ Kozák, Ratajová, *Mrtví a jejich poklady*, s. 12

kteří bojují mezi sebou. Ne vždy je ale život, který pokračuje i v hrobě, spojen s majetkem či bojem. Můžeme se setkat i s nemrtvým, který má sice nějaký zájem na životě lidí, ale v hrobě přebývá poklidně, jako například Gunnar v Sáze o Njálovi.⁶²

Merkelbachová revenanty rozděluje na dvě kategorie, na jednotlivé revenanty a na skupiny revenantů. Jednotliví revenanti toulající se krajinou jsou většinou agresivnější, napadají dobytek, narušují život na dvorcích a dohánějí lidi k šílenství. Často také zabíjí i divoká zvířata, nestojí tedy pouze proti lidské kultuře, ale i proti divoké přírodě. Skupiny revenantů fungují jako jakési běžné lidské společenství, i po smrti mezi nimi panuje hierarchie stejná jako za života a vytvářejí tak společenství, které funguje paralelně se společenstvím žijících lidí. Nejsou tak agresivní jako jednotliví revenanti, ale tím, že zabírají místa, která patří živým lidem, narušují běžný život a jsou tedy škodliví pro společnost.⁶³

Jakobsson revenanty rozděluje podle důvodu jejich přetrvávání na tomto světě. Jednou kategorií rozumí jakési hlídače, kteří strážejí své bohatství, a kteří mohou být v mohyle nebo se zdržovat v blízkosti svého dvora, na kterém bydleli, když byli živí. Druhou kategorií jsou pak revenanti, kteří se po světě potulují z jiného než z materiálního důvodu a jejichž hlavním cílem je terorizovat živé, jsou tedy agresivnější.⁶⁴

3.3.3 Likvidace revenantů

Zbavit se revenanta nikdy není snadné, neochota opustit tento svět totiž patří k jeho přirozenosti.⁶⁵ Revenanti jsou sice oživení mrtví, druhé smrti se ale bojí, takže nejsou neporazitelní. Revenant, který strážejí mohylu a svůj poklad, je většinou poražen v souboji s hrdinou a dále už pak nepáchá žádné zlo. Revenanti, kteří útočí na živé mimo mohyly a pohybují se kolem dvorců, jsou na likvidaci náročnější. Způsobů, jak zabránit jejich opakovanému vracení, je popsáno několik. Jedním z kroků, které se v těchto případech provádějí, je znovupohřbení revenanta dál od místa, kde straší. Tento krok ale nebývá moc účinný, protože se neklidného mrtvého živí nezavíjí úplně. K tomu je zapotřebí zničit revenantovo tělo, aby zlý duch neměl možnost pohybu.⁶⁶

Kromě opětovného pohřbení těla existovaly další, účinnější způsoby, jak se zbavit nemrtvého. Jedním z nich bylo spálení těla. Zde bylo ale potřeba dát pozor i na popel,

⁶² Davidson, *Road to Hel*, s. 91

⁶³ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 37-42

⁶⁴ Jakobsson, *Vampires and watchmen*, s. 289

⁶⁵ Jakobsson, *Vampires and watchmen*, s. 293

⁶⁶ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 44-45

protože i ten mohl působit zlo. Nejčastějším způsobem bylo rozdělení těla, většinou stětím hlavy.⁶⁷ Utáta hlava se pak často při pohřbívání dávala k zadku těla. Právě zadek byl ve středověké tradici spojován s peklem a považován za démonickou část těla či „druhý obličej“ humanoidů, měl to tak být tedy způsob, jak tyto dva obličejy spojit, aby se mrtvý nemohl znovu vrátit.⁶⁸

U některých lidí se již za života projevovaly náznaky toho, že by se mohli stát revenanty. Proto se při pohřbech prováděly určité rituály, které návratu mrtvých měly zabránit. Důležitou součástí přípravy těla na pohřeb bylo zavření očí, úst a nosních dírek. V několika ságách se živí nepřibližovali k zemřelému zepředu, aby se s ním nemohli setkat pohledem. V Sáze o Egilovi je Skalla-Grímr vynesena z domu nově probořenou dírou ve zdi a nikoliv dveřmi, pravděpodobně proto, aby jako mrtvý nemohl najít cestu zpět do svého domu, když ho opustil novou, pro něj neznámou cestou. V tomto případě se pohřební rituály podařily a Skalla-Grímr se jako revenant nevrátil.⁶⁹

3.4 Berserkové

Berserkové jsou často se objevujícím typem postavy jak ve staroseverských ságách, tak v poezii a často je můžeme vidět i v hmotné kultuře, kdy jsou zobrazováni na různých kamenech, náramcích a podobně. Jednalo se o muže, které v určitých chvílích popadá velká bojová zuřivost a vyznačují se dalšími specifickými znaky.⁷⁰ Právě *berserkgangr*, tedy bojová zuřivost, je „základní schopnost, bez níž by z definice berserky nebyli“.⁷¹ Vyznačují se také velkou odolností (hlavně vůči ohni a železu), agresivitou proti těm, kdo se s nimi střetnou, a často jsou popisováni, jak vyjí či jak hryzají okraje svých štítů. Bojová zuřivost se u berserků v určitých ságách (například v královských ságách) nehodnotila pouze negativně, pokud šlo o elitní válečníky v boji, bylo to považováno za velkou výhodu. Na druhou stranu mohli berserkové upadnout velmi rychle v nemilost, jestliže svou zuřivost obrátili proti obyčejným lidem a obecné populaci. Ve stavu berserkismu se mužům zvýší jejich fyzická síla a začnou se chovat více jako zvířata. Neznamená to však, že by nad tím neměli kontrolu, většinou jsou schopni si tento stav přivolat, když potřebují – nejen třeba v bitvě, ale i mimo ni.⁷²

⁶⁷ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 44-45

⁶⁸ Jakobsson, *Vampires and watchmen*, s. 292

⁶⁹ Kanerva, *Rituals for the Restless Dead*, s. 210

⁷⁰ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 101

⁷¹ Novotná, *Pojetí těla ve staroseverské literatuře*, s. 77

⁷² Merkelbach, *Monsters in society*, s. 102-106

Postavy berserků vyvolávají mezi vědci debaty, zda šlo o projev víry ve fyzické změny podoby. V ságách o dávnověku se skutečně jeví tak, že mění svou fyzickou podobu, v rodových ságách už tomu tak ale není. Proti názoru, že šlo o projevy víry ve změny fyzické podoby, je postaven názor, že šlo více o obrazné figury. Etymologicky je označení berserk spojováno se slovy *berr* (holý, nahý) a *beri* (medvěd), mohlo se tedy jednat o bojovníky, kteří bojovali buďto nazí nebo ve zvířecích kůžích.⁷³ I kdyby však neměnili svou fyzickou podobu, pořád se v tomto stavu podobají svým chováním spíše zvířatům než lidem. O tom, co mohlo tento stav ve skutečnosti způsobovat, se také vedou debaty. Mohlo jít o konzumaci a vliv jistých hub, mohly zde být popisovány psychické poruchy, také se mohlo jednat o projev válečného traumatu.⁷⁴

Pro společnost představovali berserkové hrozbu svou bojechtivostí a agresivitou v soubojích, což mohlo vyústit v hrozbu ekonomickou. Někteří berserkové byli považováni za zámožné, protože ze soubojů, jež vyvolávali, získávali velkou kořist. Nevyznačovali se pouze bojovnou agresivitou, ale i agresivitou sexuální. Berserkové byli považováni nejen za bojovníky a zloděje, ale hlavně za násilníky. Často jsou tito muži popisováni, jak se zmocňují žen proti jejich vůli. Tím dokazují svou dominanci, nejen nad samotnými ženami, ale i nad obyčejnými muži, není tím totiž zostuzena pouze žena, ale i její příbuzní. Není jisté, co se se ženami, které byly berserkem znásilněny, dělo potom, ale je pravděpodobné, že se pak nemohly zpátky začlenit do společnosti.⁷⁵

Pokud se chtěl někdo zbavit berserka a zabít ho, neměl to snadné. Jak už bylo řečeno, berserkové byli odolní vůči ohni a železu, takže jim většina obyčejných zbraní nemohla ublížit. Musela se pak využít například zbraň, která měla nějaké speciální vlastnosti, nebo se mohlo využít excesivního tepla, které berserka oslabilo. Hlavní snahou berserkova protivníka bylo vždy rozdělení berserkova těla, ať už se jednalo o stětí hlavy či o useknutí jiné části těla. Stejně jako u ostatních monster byla i pro berserka důležitá tělesná integrita. Když se ta narušila, narušila se i berserkova síla a mohl být přemožen. O pohřbech berserků se toho ze ság příliš nedozvíme, z několika málo příkladů však vyplývá, že šlo vždy o jistá liminální místa, kde se setkávaly elementy (lávové pole, záliv a podobně).⁷⁶

⁷³ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 103

⁷⁴ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 101-103, 106

⁷⁵ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 106-115

⁷⁶ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 116-117

4. Metodologie

Ve výzkumné části své bakalářské práce se budu věnovat postavám ze staroseverských ság, které se po smrti stanou revenanty. Pokusím se zjistit, jakými vlastnostmi disponují, jak se chovají během svého života a co vede k tomu, že se z nich následně stanou neklidní mrtví. Konkrétně mě budou zajímat tato témata a pokusím se odpovědět na následující otázky:

1. Jaké jsou predispozice k revenantsví?
2. Liší se predispozice k revenantství mezi různými žánry ság?
3. Jakou roli v ději mají postavy s těmito predispozicemi?
4. Vedou tyto predispozice nutně k tomu, že se postava stane revenantem?

K tomuto účelu jsem vybrala tři žánry staroseverských ság, a to klasické rodové ságy, postklasické rodové ságy a ságy o dávnověku, a to hlavně proto, že se v nich často nacházejí postavy revenantů a také proto, že jsou mezi nimi odlišnosti, které umožňují následné žánrové porovnání poznatků. Primární prameny, ze kterých budu vycházet, jsou české a anglické překlady ság, ve kterých se vyskytují revenanti. Výběr primárních pramenů jsem provedla na základně vlastní předchozí četby a četby sekundární literatury. Z klasických rodových ság jsem vybrala Ságu o lidech z Eyru a Ságu o lidech z Lososího údolí. Ze ság o dávnověku pak Ságu o Hervaře, Ságu o Hrómundu Gripssonovi a Ságu o Egilovi a Ásmundovi, která je sice v souboru lživých ság, ale ty se dají považovat za příběhy o dávnověku.⁷⁷ Z postklasických rodových ság, mezi které se řadí tradičně 15 ság,⁷⁸ jsem pak vybrala Ságu o lidech z údolí Svarfaðardal, Ságu o Hǫrðovi a psancích z ostrova a Ságu o Grettim. Nejprve se tedy zaměřím na popis a shrnutí příběhových linek postav, které se po smrti stanou revenanty, a v další části práce budu tyto popisy analyzovat se záměrem odpovědět na výše vytyčené otázky. Pro zodpovězení otázky č.4 využiji ještě jednu ságu, a to Ságu o lidech z Vatnsdalur, ve které nefigurují žádní revenanti, ale můžeme v ní najít postavy, které disponují určitými vlastnostmi jako ostatní postavy, které se následně revenanty stanou.

⁷⁷ Clunies Ross, *The Cambridge introduction to the old Norse-Icelandic saga*, s. 28

⁷⁸ Korecká, *Sám spatříš svět stínů*, s. 10

5. Revenanti v ságách

5.1 Rodové ságy

5.1.1 Sága o lidech z Eyru

Þórólf Kulhavý

V sáze je představena Geirríð, sestra Geirröða z Eyru, která přijela na Island a usadila se v Borgardalu u Labutí zátoky. Nedlouho poté, co se zde usadila, získala pověst skvělé ženy, která ráda pohostila pocestné, kteří se u ní zastavili. Jejím synem byl Þórólf, který přišel na Island později a měl pověst velkého vikinga. Zpočátku přebýval u své matky, avšak nebyl spokojený a chtěl víc pozemků. Ty chtěl získat od Úlfara Hrdiny, a tak ho vyzval na souboj. Úlfar byl sice bez dědiců, ale raději by padl, než aby se pozemků vzdal ve prospěch Þórólfa. Ten sice v souboji zvítězil, byl však zraněn a kulhal. V té chvíli získal přízvisko Kulhavý. Zabral tedy pozemky po Úlfarovi, pobýval na dvoře v Hvammu v údolí řeky Tórsá a lidé ho považovali za nesnášenlivého. Měl tři děti, syna Arnkela a dvě dcery, které se jmenovaly Gunnfríð a Geirríð. Þórólf Kulhavý hrál menší roli ve sporu dvou rodů, které mezi sebou měly sváry, když podpořil Þorsteina Tresku, dále se však o něm sága dlouho nezmiňuje.⁷⁹

Vyprávění se k němu vrací ve chvíli, když už Þórólf zestárl a „*ve svém stáří byl tak zlostný a svárlivý, že i se svým synem Arnkelem žil v neshodě*“.⁸⁰

Þórólf měl společnou louku s Úlfarem z Úlfarsfelli a když byl jednoho dne přesvědčený, že bude pršet, dal svézt seno, jež na louce sušili, do stodoly, a to nejen to své, ale také Úlfarovo. Mezi nimi se pak rozpoutal spor a Úlfar žádal Þórólfova syna Arnkela, aby mu v této záležitosti pomohl a vymohl na Þórólfovi náhradu za ukradené seno. Þórólf však Arnkelovi nic nedal a poslal ho pryč. Úlfarovi pak zaplatil sám Arnkel. Ten za to následně na podzim porazil sedm Þórólfových býků jako náhradu za peníze, které za svého otce utratil. Þórólfa to však velmi rozhněvalo.⁸¹

Þórólf v zimě pořádal velkou pitku a při ní slíbil svým otrokům, že jim dá svobodu, pokud půjdou a upálí Úlfara v jeho domě. Šest z nich se o to skutečně pokusilo, ale Arnkel, který byl poblíž a spatřil požár, nechal uhasit plameny a zachránil Úlfara. Druhý den pak

⁷⁹ *Sága o lidech z Eyru*, kap. 8

⁸⁰ *Sága o lidech z Eyru*, kap. 30

⁸¹ *Sága o lidech z Eyru*, kap. 30

nechal pověsit všechny otroky, kteří měli požár na svědomí. Þórólf byl na svého syna velmi rozezlen a žádal po něm pokutu za své otroky, žádnou kompenzaci ale od něj nevy-mohl. Poté se obrátil na Snorriho, který stál v čele kraje, aby mu pomohl ve sporu s Arnkelem a chtěl po něm, aby proti Arnkelovi vedl žalobu za oběšení otroků. Snorri, který měl za to, že je Arnkel mnohem lepší člověk než Þórólf, žalobu vést nechtěl, ale byly mu nabídnuty pozemky, o které velmi stál. Žalobu sice nakonec vyhrál, Þórólf byl ale přesto nespokojený a vyčetl Snorrimu, že na Arnkelovi vymohl příliš málo peněz.⁸²

Arnkel jednoho dne pořádal obětní hody, kterých se účastnil i Úlfar. Þórólf jel za svým přítelem Gilsem a přesvědčil ho, aby na Úlfara počíhal, až se bude vracet z hostiny, a zabil ho. Slíbil mu za to tři marky stříbra a zaplacení pokuty za ubití. *„Až zabiješ Úlfara, vezmeš mu věci, které dostal od Arnkela, a poběžíš podél Úlfarsfelli na Krákunes. A kdyby někdo běžel za tebou, skryj se v lese. Potom přijď ke mně a já už vše zařídím tak, aby se ti nic nestalo“.*⁸³ Gils byl chudák a potřebný člověk, nechal se tedy přesvědčit. Arnkel však za ním nechal poslat muže, a ti ho zabili.

Þórólf se pak dostal do dalšího sporu, tentokrát se Snorrim. Snorri totiž začal kácet les, který byl součástí pozemků, jež mu byly odkázány za žalobu na Arnkela. Þórólfovi se zdálo, že je to ničení lesa, a tvrdil Snorrimu, že mu les jen půjčil. Nedosáhl však svého a les zpět nedostal. Odebral se tedy za svým synem a usmířil se s ním. Dobré vztahy mezi nimi ale nevydržely dlouho, Þórólf se Arnkela totiž snažil přesvědčit, aby spolu vyhnali Snorriho, což jeho syn odmítl.⁸⁴

*„Þórólf Kulhavý se vrátil večer domů, ale nepromluvil s nikým jediné slovo. Nevečeřel a bez jídla se posadil do svého křesla, kde zůstal sedět, i když všichni ostatní šli spát. A když ráno lidi vstali, seděl tam Þórólf ještě a byl mrtev“.*⁸⁵

Po smrti Þórólfa se Arnkel ujal jeho majetku. Þórólf však začal strašit, plašil dobytek v blízkosti jeho mohyly, na volech se proháněli trollové, jeden pastevec byl u jeho mohyly nalezen mrtev. Þórólf se zjevoval lidem a pronásledoval je a jeho řádění se postupně stupňovalo. Začal strašit v celém údolí a zničil každého, kdo mu nestačil utéct. Neublížoval ale tam, kde byl jeho syn Arnkel. Ten jej nakonec nechal vykopat a znovu pohřbít pod skaliskem, kolem nechal postavit vysokou okradu. Dokud pak byl Arnkel naživu, Þórólf přestal strašit.⁸⁶

⁸² *Sága o lidech z Eyru*, kap. 31-32

⁸³ *Sága o lidech z Eyru*, kap. 32

⁸⁴ *Sága o lidech z Eyru*, kap. 33

⁸⁵ *Sága o lidech z Eyru*, kap. 33

⁸⁶ *Sága o lidech z Eyru*, kap. 34-35

Þorgunna

Na Island v roce, kdy tam bylo přijato křesťanství, připlula z Jižních ostrovů žena, která se jmenovala Þorgunna. Říkalo se o ní, že s sebou má mnoho drahocenností. Selka z Fródá, Þuríd, měla o tyto drahocennosti zájem, a tak se je od Þorgunny snažila koupit. Þorgunna však trvala na tom, že její majetek není na prodej. Þuríd jí tedy nabídla, aby bydlela u nich na dvorci, protože si myslela, že tak její drahocennosti časem získá. Þorgunna byla pracovitá, chtěla si sama vydělávat na živobytí. Na dvorci pak Þorgunna vybalila svou ložní výbavu. Ta byla tak okázalá a skvělá, že ji ještě nikdo na Islandu neviděl, a Þuríd ji chtěla získat. Þorgunna se výbavy však odmítla vzdát. Na práci na louce si nechala Þorgunna vyrobit hrábě, které pak nikomu nepůjčovala. Byla to pracovitá, zdatná a energická žena, ale nebyla moc sdílná.⁸⁷

Jednoho dne na podzim sušily ženy na louce seno, když vtom se přihnál mrak, ze kterého vypadalo, že bude pršet. Všechny ženy začaly kopit seno, jen Þorgunna ne a dál seno obracela. Z mraku začalo pršet a lidé zjistili, že to byl krvavý déšť. Potom, co se mrak odehnal, všem zase seno uschlo, jen Þorgunně ne, stejně tak jako její hrábě neuschly. Þorgunna předpověděla, že to nejspíš znamená smrt někoho, kdo byl přítomný na louce. Večer se Þorgunně špatně dýchalo a ráno věděla, že je tato nemoc její poslední. Sedlákovi Þóroddovi pak svěřila svoji poslední vůli. „[...] *myslím, že vám bude k malému užitku, jestliže nesplníte, co ustanovím.*“⁸⁸ Þorgunna chtěla být pohřbena ve Skálholtu, Þuríde odkázala svůj šarlatový plášť a dovolila, aby Þórodd vzal z jejího majetku tolik, kolik bude potřeba na výdaje za její pohřeb. „*Můj prsten mi však dejte do hrobu a mou postel i s ložními závěsy spalte, protože by nebyly nikomu k užitku.*“⁸⁹ Þorgunna za několik dní zemřela na nemoc. Þórodd chtěl dodržet její poslední vůli, ale Þuríd mu nedovolila závěsy spálit a sama si přikrývky a závěsy vzala. Po cestě na svůj pohřeb se Þorgunna zjevila a připravila večeři, nikomu ale neublížila. Po její smrti však začalo ve Fródá strašit. Mnoho lidí zemřelo a také se z nich stali revenanti. Þórodd s několika muži zahynuli, když se vraceli z rybaření, a celá skupina nemrtvých se usadila na dvorci ve Fródá. Přidala se k nim pak další skupina nemrtvých, kteří uhynuli v bažinách. Obě skupiny tam obývali halu a nechtěli z ní pryč. Objevoval se také tuleň, vylezl z podlahy a otáčel se po Þorgunniných

⁸⁷ *Sága o lidech z Eyru*, kap. 50

⁸⁸ *Sága o lidech z Eyru*, kap. 51

⁸⁹ *Sága o lidech z Eyru*, kap. 51

ložních závěsech, později také zničil zásoby sušených ryb. Nakonec i selka Þuríd onemocněla. Na radu kněze byly ložní závěsy spáleny a nad ostatními revenanty byl vynesena soud. Po tomto řešení se Þuríd uzdravila a strašení ve Fródá přestalo.⁹⁰

5.1.2 Sága o lidech z Lososího údolí

Hrapp

Hrapp, který byl původem po otci Skot, žil v Lososím údolí na usedlosti v Hrappsstatech. Říkalo se mu Hrapp Násilník a byl to nesnášenlivý a silný člověk, který nikdy nechtěl ustupovat svým protivníkům. Měl ženu, která se jmenovala Vígdís, a syna Sumarlidiho. Hrappa neměli sousedi v příliš v lásce, protože jim dával najevo, že pokud by stranili někomu jinému než jemu, velmi by jim sousedství znepríjemnil. Sousedům nabízel pomoc Höskuld, člen družiny krále Hákona s velkou mocí v kraji.⁹¹

Sága se pak věnuje více příběhu právě Höskulda. Když se však příběh znovu vrátí k Hrappovi, zjistíme, že ten se stále choval jako násilník a velmi ztěžoval život svým sousedům. Už však zestárl a onemocněl. Nechal si zavolat svou ženu a oznámil jí své požadavky. „[...] *Chci však, abych, až zemřu, byl pochován pod prahem kuchyně a abych byl pochován vstoje. Tak budu moci lépe dohlížet na své hospodářství*“.⁹²

Vígdís se neodvážila ho neuposlechnout a splnila vše, jak si přál. Hrapp byl však po smrti ještě horší než za života. Zahubil svou čeleď, sousedům stále působil velké nepříjemnosti a jeho dvůr pustl. Lidé ze sousedství šli za Höskuldem a prosili ho o pomoc. Ten nakonec Hrappa nechal vykopat a dát pohřbít na odlehlém místě, kde by nemohl působit škodu. Hrapp pak přestal strašit, avšak jeho syn Sumarlídi, když se ujal dvorce a dědictví, se pomátl se a zemřel. Majetku se nakonec ujal Þorstein Surt a o Hrappovi už se dále v sáze nepíše.⁹³

⁹⁰ *Sága o lidech z Eyru*, kap. 51-55

⁹¹ *Sága o lidech z Lososího údolí*, kap. 10

⁹² *Sága o lidech z Lososího údolí*, kap. 17

⁹³ *Sága o lidech z Lososího údolí*, kap. 17

5.2 Ságy o dávnověku

5.2.1 Sága o Hervaře

Angantý

Angantý byl nejstarším z dvanácti synů berserka Arngríma a Eyfury, dcery krále Svafrlamiho. Všichni bratři byli berserkové a byli velmi známí svou velikostí a statečností, na výpravách, na které jezdili společně, vždy dosáhli vítězství a králové ve všech zemích jim plnili, co si berserkové přáli. Byli však známí převážně pro své zlé skutky.

Jeden z bratrů, Hjǫrvarð, se ucházel o dceru švédského krále, ta si však zvolila za muže jeho soka, Hjálmara Odvážného. Hjǫrvarð ho vyzval na souboj na ostrově Sámsey. Bratři se pak zastavili u jarla Bjarmara, kde se Angantý oženil s jeho dcerou.⁹⁴

Když se pak doma připravovali na bitvu, daroval otec Angantýovi meč Tyrfing. Poté co dopluli k ostrovu Sámsey, popadla je bojová zuřivost a napadli lodě, které patřily Hjálmarovi a Oddovi Zcestovalému, kteří sice na palubě nebyli, slyšeli však řádění, které Odd popsal jako „*kdyby slyšel bučet býky nebo výt psy*“.⁹⁵

Hjálmar je pak popsal takto:

*„Myslím, že není zlovolnějším mužů,
Méně svolných k dobrým skutkům;
Berserkové, v nichž zlo bují
Dvou plachetnic pobili mužstvo.*

[...]

*S řevem strašným stanulo na břehu,
Málo ctěných mužů dvanáct.
Myslím, že není zrádnějším mužů,
Hotových páchat podle skutky.“⁹⁶*

Zatímco se k sobě blížili, Angantý soupeřům vyhrožoval a chvástal se, jak pobili jejich muže. Byl to právě Angantý, kdo vedl všechny bratry. Domluvili se s Hjálmarem a Oddem na boji v soubojích a Angantý požadoval, aby vítězové neokrádali mrtvé a nechali jim zbraně a zbroj. Domluvili se také, že nad mrtvými se postaví mohyly. Všichni

⁹⁴ *Sága o Hervaře*, kap. 2

⁹⁵ *Sága o Hervaře*, kap. 3

⁹⁶ *Sága o Hervaře*, kap. 3

berserkové byli nakonec poraženi, zůstal jediný Angantý, který se utkal s Hjálmarem. Byl jím sice poražen, ale zasadil mu smrtelnou ránu. Nakonec tak přežil pouze Odd. Angantý a jeho bratři byli pohřbeni v mohylách na ostrově Sámsey podle domluvy, Hjálmar je však označil za bídné lotry a odmítl být pohřben vedle nich.

Angantý byl otcem Hervary, která byla silná jako muž a celkově vyrůstala spíše jako chlapec než dívka a během dospívání působila problémy a škody. Nakonec se od svého pěstouna dozvěděla, kdo je její otec. Poté nějakou dobu jezdila na vikinské výpravy převlečená za muže, dokonce se stala jejich náčelníkem, až se nakonec dostala k ostrovu Sámsey.⁹⁷

U mohyly svého otce probudila revenanta Angantýa, se kterým pak vedla rozhovor. Ten ji nejprve lhal a tvrdil, že Tyrfing, o který Hervara stála, u sebe nemá, pak i vyhrožoval a snažil se ji zastrašit, několikrát ji varoval a předpovídal jí budoucnost. Hervara od něj však nakonec meč získala.⁹⁸ Angantý už se poté v sáze neobjevil.

5.2.2 Sága o Hrómundu Gripssonovi

Þráin

Král Olaf s Hrómundem se vypravili na nájezdy k britským ostrovům a dorazili na Hebridy, kde potkali muže, kterému král sebral dobytek. Hrómund se ho zeptal, kdo je. Muž se jmenoval Mani. Řekl jim, že by udělali lépe a získali více na cti, kdyby se pokusili získat poklady z mohyl. Hrómund se ho ptal, zda ví o nějakých takových místech. Mani odpověděl, že ano a že žil berserk jménem Þráin a že to byl velký a silný muž, který znal kouzla. Dobil Valland a stal se tam králem. Po smrti byl uložen do mohyly spolu se svým mečem a zbrojí a bohatstvím.⁹⁹

Král s Hrómundem a družinou se do mohyly vypravili a našli tam na trůnu sedícího obrovského muže. Byl černý a velký, oděný v třpytícím se zlatě, hlasitě řval a dštil oheň. O Þráinovi je dále napsáno, že to byl král, který všechna svá vítězství získal díky kouzlům. Za života páchal velké zlo a když byl už starý na to, aby mohl bojovat, nechal se zaživa pohřbít do mohyly se svým bohatstvím. Þráin nebránil Hrómundovi, když bral jeho meč z podstavce a zpočátku to vypadalo, že nechce bojovat a chce jen v klidu sedět na svém trůnu. Hrómund ho však vyprovokoval, a nakonec měřili své síly v souboji beze zbraní.

⁹⁷ *Sága o Hervaře*, kap. 3

⁹⁸ *Sága o Hervaře*, kap. 3

⁹⁹ *Sága o Hrómundu Gripssonovi*, kap. 3

Hrómund nakonec Þráina porazil, utřal mu hlavu jeho mečem a odnesl si z mohyly poklady.¹⁰⁰

5.2.3 Sága o Egilovi a Ásmundovi

Áran

Když Ásmund lovil zajíce, doběhl za ním tak daleko, že musel přenocovat v lese. Ráno pak byla kolem hustá mlha, kvůli které po lese bloudil několik dní. Vtom potkal krásného muže se zlatými vlasy. „Ásmundovi se zdálo, že ještě nikdy neviděl krásnějšího muže.“¹⁰¹

Tento muž se jmenoval Áran, syn krále Róðíána z Tatařínska, a bylo mu dvanáct let. Áran o sobě prozradil, že byl na válečné výpravě a přísahal, že se nevrátí domů, dokud nepotká někoho stejně starého, jako je on, kdo by se mu vyrovnal ve zdatnosti. Doma se mu totiž nikdo nevyrovnal. Proto se vydal hledat muže jménem Ásmund, o kterém slyšel, že by se mu vyrovnat mohl.

Začali se tedy poměřovat ve všech dovednostech i v zápasení. Nakonec z toho byli oba vyčerpaní, protože mezi nimi nebylo rozdílu. Áran nakonec navrhl, že by se měli přestat poměřovat a místo toho uzavřít pobratimství¹⁰² a přísahali si, že pomstí smrt toho druhého, pokud bude potřeba. Také se domluvili, že ten, kdo přežije toho druhého, postaví nad ním mohylu, uloží do ní tolik cenností, aby to bylo druhému ke cti a zůstane u mrtvého, odejít pak bude moci až po třetí noci strávené v mohyle. Tuto přísahu a pobratimství stvrdili smíšením své krve.¹⁰³

Áran zmiňuje dva bratry svého otce, Hroereka a Siggeira, kteří jsou berserky a nikdo je nemá moc rád. Ásmund se s těmito bratry později v sáze utká.

Pobratimové si rozdělili mužstvo a lodě na stejné díly a vyrazili do Áranovy země. Tam zjistili, že zemi pustoší bratři Bolabjorn a Vísín, kteří přijeli z Vlašské země. Áran s Ásmundem se s těmito vikinky utkali a porazili je. Áran pak nechal popravít všechny vikinky, kteří byli s Bolabjornem a Vísínem. Ve městě pak pobratimy všichni nadšeně přivítali a Áran byl jmenován králem, jelikož jeho otec Róðíán byl zabit. Ásmundovi pak

¹⁰⁰ Sága o Hrómundu Gripssonovi, kap. 4

¹⁰¹ Sága o Egilovi a Ásmundovi, kap. 6

¹⁰² Pobratim je věrný přítel, vybraný za bratra.

¹⁰³ Sága o Egilovi a Ásmundovi, kap. 6

dal z celého svého majetku polovinu. Ani ne po měsíci však Áran náhle zemřel. Ásmund nad ním nechal zhotovit mohyly, nechal tam na trůn posadit Árana v plné zbroji spolu se psem, koněm, sokolem a cennostmi. Ásmund se nechal do mohyly zavřít také. „*První noci se Áran na trůnu vztyčil, zabil sokola a psa a oba snědl. Druhé noci Áran vstal a zabil koně. [...] Třetí noci Ásmunda přemohla ospalost, takže si hned nevšiml, že ho Áran chytil za uši a obě mu je utrhl. Nato Ásmund tasil krátký meč a usekl Áranovi hlavu.*“¹⁰⁴ Áran byl posléze spálen a Ásmund vyšel z mohyly i s majetkem.

5.3 Postklasické rodové ságy

5.3.1 Sága o lidech z údolí Svarfaðardal

Klaufi

Muž jménem Grís, který bydlel na místě zvaném Steindyr, pobýval přes zimu v Þrándheimu, kde potkal sestru Þorsteina Rváče (ten sídlil ve stejném kraji jako Grís a měl tam velkou moc), ta byla unesena Snækollem Ljótssonem, jenž s ní počal dvě děti. Právě tyto dvě děti, Sigríð a Klaufi, Grísovi předala a ten je odvezl za Þorsteinem. Ten si u sebe ponechal pouze děvče a Klaufi pak odešel s Grísem jako jeho otrok.¹⁰⁵

Když bylo Klaufimu jedenáct let, dostal se do zápasu s Þórðem, během nějž se rozzuřil a porazil ho. Když pak všichni odcházeli, Klaufi se vrátil a Þórða zabil ranou do hlavy pomocí sekery. Grís pak musel za Klaufiho zaplatit pokutu.¹⁰⁶

Klaufiho příbuzný Þórarin měl potíže s Hranim, který žil pod jeho ochranou. Proto se obrátil na Klaufiho s prosbou o pomoc. Klaufi pak přijel a Hraniho zabil. Þórarin a Klaufi se následně chtěli zmocnit peněz, které dal Þorstein Grísovi a které byly určeny na Klaufiho výchovu. Cestou Klaufi zabil ještě jednoho muže, čeledína Qrna. Grís pak musel znovu nést odpovědnost za Klaufiho zabíjení a musel platit pokuty. Další pokuta na sebe nenechala dlouho čekat. Klaufi šel totiž rybařit a dostal se do bitky s Björnem poté, co si nárokoval celou řeku pro sebe, a Björna zabil.¹⁰⁷

Klaufi je v sáze popsán tak, že „*byl vysoký pět loktů a píd'. Paže měl dlouhé a mohutné, tváře široké a ruce silné. Měl vypoulené oči a příkré čelo, ošklivá ústa a malý*

¹⁰⁴ *Sága o Egilovi a Ásmundovi*, kap. 7

¹⁰⁵ *Sága o lidech z údolí Svarfaðardal*, kap. 12

¹⁰⁶ *Sága o lidech z údolí Svarfaðardal*, kap. 13

¹⁰⁷ *Sága o lidech z údolí Svarfaðardal*, kap. 14

*nos, dlouhý krk a širokou bradu, snědou kůži a ostrý pohled a lícní kosti vysoko posazené. Obočí a řasy měl nebyvale černé. Ústa měl rozšklebená a čněly mu z nich dva zuby a vůbec vypadal, jako by byl celý pokřivený a pokroucený“.*¹⁰⁸

V létě vyjel Klaufi na plavbu s Grísem. V jednu chvíli Klaufi požadoval, aby vyrazili podél pobřeží na jih. Když s tím Grís nesouhlasil, Klaufi si prosadil svou: „*Popluješ tam, kam chci, jinak odtud nevyvázneš živý“*.¹⁰⁹ Na jednom ostrůvku narazili na dvě lodě a vikinky, kteří se právě pokoušeli popravít Karla Rudého (syna Þorsteina Rváče). Klaufi začal zuřivě bojovat s vikinky a sekal na všechny strany. Grís ho pak uklidnil, když na něj zavolal, a Klaufi ztratil veškerou svou sílu, ani neuzvedl zbraň.

Klaufi se nakonec usadil poté, co se nechal vyplatit od Gríse. Na dvorci Melar, kam se odstěhoval, však moc dlouho nepobyl, protože zabil dva muže z dvorce Teigsfjall poté, co se mu nelíbilo, kudy hnali své ovce. „*Jakmile se k němu přiblížili, vyrazil Klaufi rozhořčeně proti nim a zabil každého, kdo mu přišel do cesty“*.¹¹⁰ Musel se tedy přestěhovat a založil dvorec Klaufabrekur. Lstí pak získal za manželku Yngvild, která byla předtím Ljótólfovou milenkou.¹¹¹

Mezi Klaufim a Ljótolfem vypukl svár, protože měl Klaufi pocit, že Ljótólfovi lidé berou ovce jeho příbuzným. Nakonec mezi ním a honci ovcí vypukl boj, kde Klaufiho „*zachvátila zuřivost berserků“*.¹¹²

Na podzim se u nich na dvorci zastavili Yngvildini bratři, když byli nasbírat byliny na barvení látek. Během jejich návštěvy rozsekal Klaufi jejich balíky s bylinami rýčem. Nedlouho poté si Yngvild na Klaufim vyprosila, aby mohla navštívit svou rodinu. Když se vrátila, byla na Klaufiho velmi milá a poprosila ho, aby jí přinesl jejího býka, kterého zabili její bratři. Klaufi se rozzuřil a pro býka došel, když se však vrátil zpět domů, zuřivost ho opustila a on byl najednou vyčerpaný. Ukázalo se, že to byla lest a Yngvildini bratři tam na něj čekali a zabili ho. Klaufi však hned přišel k posteli, kde byla Yngvild, takže mu bratři museli useknout hlavu a položit mu ji k nohám.¹¹³

Klaufi se přesto ještě vrátil, zjevoval se Karlovi, pomáhal mu v boji a později začal strašit celý kraj. Karl ho nakonec vykopal z mohyly, spálil ho a jeho popel dal do schránky, kterou potopil do horkého pramene. Klaufi pak přestal strašit.¹¹⁴

¹⁰⁸ *Sága o lidech z údolí Svarfaðardal*, kap. 15

¹⁰⁹ *Sága o lidech z údolí Svarfaðardal*, kap. 15

¹¹⁰ *Sága o lidech z údolí Svarfaðardal*, kap. 16

¹¹¹ *Sága o lidech z údolí Svarfaðardal*, kap. 16

¹¹² *Sága o lidech z údolí Svarfaðardal*, kap. 17

¹¹³ *Sága o lidech z údolí Svarfaðardal*, kap. 18

¹¹⁴ *Sága o lidech z údolí Svarfaðardal*, kap. 22-28

5.3.2 Sága o Hǫrðovi a psancích z ostrova

Sóti

Hǫrð a jeho pobratimové navštívili jarla Haralda, který je vlídně přijal a nechal je u sebe přes celé léto. Na podzim se vrátil jarlův syn Hróar a s Hǫrðem se velmi rychle spřátelili. Během večere o svátcích jólu pronesl Hróar přísahu, že otevře mohyly vikinga Sótiho. Jarl Hróarovi řekl, že to sám nedokáže, „*neboť Sóti již za svého života vládl kouzly, ale po smrti je o polovinu horší*“.¹¹⁵

Hǫrð slíbil, že půjde s ním, a nakonec k Sótiho mohyle na jaře vyrazili s jedenácti muži. Mohyly se jim však nedařilo několik dní otevřít, Sóti ji střežil kouzly. S pomocí meče, který jim dal Björn, muž, kterého potkali a nabídl jim svou pomoc, se to ale nakonec podařilo. Hǫrð s Geirem se spustili do mohyly a Sótiho našli na přídi lodi. Hǫrð a Sóti se pustili do boje, během něhož Hǫrð zjistil, že Sótiho oslabuje světlo ze svíce, kterou zapálil Geir. Nakonec Sótiho porazil a ten se propadl do země dřív, než na něj znovu dopadlo světlo svíce.¹¹⁶

5.3.3 Sága o Grettim

Glám

Thórhall, který bydlel ve Stinném údolí ve Vatnsdal, byl velmi zámožný, měl hodně dobytka a byl dobrým sedlákem. Nemohl ale sehnat pastevece, protože na jeho dvorci strašilo. Zákonodárce Skapti Thóroddson, který byl známý svojí moudrostí, mu na sněmu, když za ním Thórhall přišel do stanu, doporučil pastýře Gláma. Glám pocházel ze Sylgsdal, ve Švédsku, byl silný a veliký, ale mezi lidmi byl neoblíbený. „*Byl to člověk veliké postavy a divného vzezření, šedých, velikých očí, a vlasy měl šedé jako vlk. Thórhallowi, když se díval na toho člověka, bylo poněkud divně u srdce*“.¹¹⁷

Glám souhlasil s tím, že bude Thórhallowi hlídat ovce, ovšem pod podmínkou, že si bude moci dělat, co bude chtít. Když ho pak Thórhall varoval, že u něj straší, Glám řekl, že se nebojí a chce se se strašidly utkat. V létě pak o Glámovi nikdo neslyšel, ale na podzim

¹¹⁵ *Sága o Hǫrðovi a psancích z ostrova*, kap. 13-14

¹¹⁶ *Sága o Hǫrðovi a psancích z ostrova*, kap. 15

¹¹⁷ *Sága o Grettim*, kap. 32

se vrátil, jak se s Thórhalem domluvili. Kromě sedláka se ale ostatním lidem nelíbil, i když ovce hlídal dobře. Glám nechodil do kostela, protože to byl „*nevěřec a člověk nevládný a tvrdohlavý. Nikdo ho neměl rád.*“¹¹⁸

Na Štědrý den se k nelibosti selky Glám nepostil a vynutil si na ní snídani. Po jídle šel ven hlídat ovce, ten den bylo velmi špatné počasí. Večer se Glám ale nevrátil. Lidé ho kvůli počasí šli hledat až druhý den ráno. „*Výše v údolí přišli na zřetelnou stopu. Vypadalo to tam jako po nějakém velkém zápase; kamení bylo rozmetáno a země rozšlapána. Rozhlédli se pozorněji a opodál uviděli ležet Gláma. Byl mrtev a černý jak peklo a napuchlý jako kráva.*“¹¹⁹

Lidem se nepodařilo Gláma donést ke kostelu, aby ho pohřbili, protože byl moc těžký. Nakonec ho pohřbili na místě, kde ho našli. Usoudili, že ho zabila bytost, která tam předtím strašila, ale že ani ona to nepřežila, protože pak už se neobjevila a nestrašila v okolí. Zato Glám pak začal strašit sám. Lidé kvůli němu ztráceli rozum a když ho viděli, dostali všichni strach. Glám strašil všechny v údolí, docházel na dvorec Thórhalla a lezl tam na střechy.¹²⁰

Gretti se od svého strýce dozvěděl, co se u Thórhalla na dvorci děje a vypravil se tam. Nakonec v noci svedl s Glámem boj a porazil ho. Než však Glám zemřel, proklel Grettiho, takže už pak nenabyl větší síly, měl strach ze tmy, protože pořád viděl Glámovy oči a bylo mu také předpovězeno vyhnanství. Gretti pak Glámovi usekl hlavu a položil mu ji k zadku.

¹¹⁸ *Sága o Grettim*, kap. 32

¹¹⁹ *Sága o Grettim*, kap. 32

¹²⁰ *Sága o Grettim*, kap. 32

6. Výzkumné otázky

6.1 Jaké jsou predispozice k revenantství?

6.1.1 Rodové ságy

V rodových ságách je nejvýraznějším povahovým prvkem lidí, kteří se následně stanou revenanty, **chamtivost**. U vikinga Þórólfa se projevovala nejen touhou po dalších pozemcích, když kvůli získání větších pozemků dokonce vyzval na souboj a zabil jiného muže, ale i v rámci dalších sporů, které vedl se svými sousedy. Jednomu z nich, Úlfarovi, ukradl seno, které měli na společné louce a žádal náhradu za otroky, jež na stejného Úlfara poslal, aby ho zabili. Na sklonku života se u Hrappa taktéž projevila touha kontroly nad majetkem. Nechal se dokonce pohřbit pod práh kuchyně, aby mohl na své hospodářství dohlížet. Þorgunna je už od prvních chvil v sáze spojována se svým majetkem, tedy krásnými ložními závěsy. Přestože se jí Þuríd několikrát snaží přesvědčit o prodeji tohoto majetku, Þorgunna se ho nehodlá vzdávat. Později si také nechá zhotovit hrábě, které používá jen ona a nikomu je nepůjčuje.

Dalším výrazným povahovým rysem u těchto postav je jejich **špatná povaha a nesnášenlivost**. Þórólf je v sáze popisován jako nepříjemný člověk s mnoha zápornými vlastnostmi. Je to muž nesnášenlivý, zlostný a svárlivý. Jeho nesnášenlivost se neprojevovala jen ve sporech se sousedy, ale i ve sporech se synem Arnkelem a godim Snorrim. Þórólf se také nejednou zachoval velmi lstivě a do určité míry zbaběle. Sliboval otrokům svobodu za to, že Úlfara upálí v domě, podplácením donutil Snorriho, aby vedl žalobu proti Arnkelovi a slíbil Gilsovi peníze, opět za zabití Úlfara. Před tím, než zemřel, se pokusil usmířit se svým synem kvůli tomu, aby mu pomohl ve svržení a vyhnání Snorriho. Podobně jako Þórólf si za života vedl i Hrapp, popis jeho vlastností směřuje většinou negativním směrem. Lidé ho vnímali jako násilníka, jako člověka nesnášenlivého a neústupného. Stejně jako Þórólf, i Hrapp měl neustálé spory se svými sousedy, kterým vyhrožoval a zastrašoval je. Þorgunna není vykreslena přímo ve špatném světle, dokonce je popsána jako pracovitá a čilá žena, ale například s Þuríd komunikovala spíše odměřeně a příkře. Také se o ní říkalo, že není příliš sdílná.

Společný prvek, který všechny tři postavy spojuje, je také **cizí původ**. Þórólf na Island přišel až v dospělosti, nějakou dobu po své matce, která se zde usadila jako první.

Hrapp byl po otci napůl Skot a Þorgunna připlula na Island z Jižních ostrovů, odkud si přivezla své ložní závěsy, které budily takový údiv.

Všechny tyto postavy byly už za života problematické osobnosti, které byly spojeny s cizinou a které velmi lpěly na svém majetku. Právě majetek je poutal ke světu živých i po smrti.

6.1.2 Ságy o dávnověku

V těchto ságách je nejvýraznějším povahovým rysem to, že postavy, které nás zde zajímají, byli za života velcí **válečníci** nebo **berserkové**. Angantý byl berserk, stejně jako jeho bratři. Lidé je popisovali zároveň jako statečné a velké muže, kteří dosahovali vítězství všude, kam zamířili, byli však známi i pro své zlé skutky. Před soubojem s Hjálmarem a Oddem popisují Angantýa a ostatní bratry jejich protivníci jako „*zlovolné muže*“ a „*berserky, v nichž bují zlo*“.¹²¹ Angantý sice před soubojem soupeřům vyhrožuje a chvástá se zabitím mužů na lodích, neprojevuje však žádné vyloženě nečestné vlastnosti. Naopak jsou berserkové schopni se s Hjálmarem a Oddem dohodnout na čestných a řízených soubojích. Jako berserk byl označen i Þráin. Mani ho popsal jako velkého a silného muže, který byl znalý v magii a kouzlech. Áran není popsán jako berserk, ale jedná se o válečníka, kterému se v rodné zemi nikdo nevyrovnal, a tak vyrazil na válečnou výpravu, aby následně mohl poměřit síly s Ásmundem. I v následujících bitvách si počíná jako velmi zdatný bojovník. Áran sám jako berserk popsán není, ovšem jeho dva strýci, Hrœrek a Siggeir, berserky jsou. Rebecca Merkelbachová zvýrazňuje hrozbu berserků v tom, že se tato jejich monstrosita dědí.¹²² Je tedy možné, že byl Áran ovlivněn svými příbuznými? Berserkové, stejně jako cizinci, nejsou začleněni do společnosti, jsou vnímáni jako „jiní“. Áran, ačkoli není berserk, pochází z ciziny, respektive z jiné země než protagonista ságy, dal by se tedy také považovat za cizince.

Dalo by se taktéž říct, že u každé postavy je určitá míra **chamtivosti**. U Árana je nejméně patrná, ovšem součástí dohody s Ásmundem o tom, že nad druhým nechají postavit mohylu, je i to, že ji zaplní cennostmi, a právě tyto cennosti si po třech nocích Ásmund odnese. Angantý se zase dohodne s protivníky na tom, že mrtví nebudou okradeni, a zajistí si tak, že si bude moci i po smrti nechat svůj meč Tyrřing, na kterém velmi lpí a pro který si přijde jeho dcera Hervara. Nejvýrazněji se chamtivost projevuje u

¹²¹ *Sága o Hervaře*, kap. 3

¹²² Merkelbach, *Monsters in society*, s. 106-108

Práina, který se nechal se svým majetkem a cennostmi do mohyly zavřít už zaživa, a tento majetek si následně střežil i po smrti.

Můžeme vidět, že všichni tito tři muži byli za života obávanými válečníky, což se tedy jeví jako nejvýraznější predispozice k tomu, aby se stali revenanty. Byli lidmi vnímáni jako obávaní velcí bojovníci, kteří byli nějakým způsobem vyčleněni z běžného davu. Dalším rysem, který se zdá být společným pro tyto postavy, bylo určité lpění na majetku, který byl následně hlavní motivací protagonistů ság, aby se s revenantem střetli, i když v případě Árana zde hrálo roli i dodržení slibu vůči padlému pobratimovi.

6.1.3 Postklasické rodové ságy

Postavy z postklasických rodových ság jsou **sociálně problematické osobnosti** už za života. Klaufí se už od mládí, ještě v područí Gríse, účastnil bitek, které většinou inicioval on sám, a během kterých své protivníky zabíjel. K ostatním se nechoval mile, silou prosazoval svou, často vyhrožoval, především Grísovi. Byl také lstivý, právě lstí získal za ženu Yngvild. O Sótím, revenantu ze Ságy o Hǫrðovi a psancích z ostrova, se toho příliš nedozvídáme. Pokud je však popsán, že je po smrti „o polovinu horší“¹²³, pak bychom mohli usuzovat, že i za života disponoval určitými špatnými vlastnostmi. Glám byl také sociálně problematická osobnost. Již svým vzhledem působil nepříjemně, lidé ho neměli rádi a měli z něj podivný pocit. K jeho neoblíbenosti přispívalo i to, že nebyl křesťan, nechodil do kostela a na Štědrý den nedodržel půst.

Klaufí se nakonec ukáže být **berserk**. Při soubojích je často popisován jako rozzuřený a v tu chvíli velmi silný. Během boje s vikingsy, kteří zajali Karla Rudého, se bije zuřivě a seká všude kolem sebe, dokud ho Grís neuklidní, a poté ztratí veškerou svou sílu, což se velmi často objevuje při líčení boje berserků. Jistí tím, že se zde jedná o berserka, si však můžeme být až v momentě, kdy se Klaufí dostane do boje s honci ovcí a kdy ho „zachvátila zuřivost berserků“.¹²⁴ Je to poprvé, co se v sáze přímo zmíní proces berserkgangr (nastoupení bojové zuřivosti, charakteristický znak berserků).

Sóti je zase spojen s **kouzly**. Jediný popis jeho osoby říká, že viking Sóti „již za svého života vládl kouzly, ale po smrti je o polovinu horší“.¹²⁵ Ovládání magie a užívání a provádění kouzel bylo společností vnímáno taktéž negativně, byla to věc, které bylo třeba se obávat a v lidech vyvolávala strach.

¹²³ Sága o Hǫrðovi a psancích z ostrova, kap. 14

¹²⁴ Korecká, *Sám spatříš svět stínů*, s. 192

¹²⁵ Korecká, *Sám spatříš svět stínů*, s. 233

Vzhledem k tomu, že je Sóti typem revenanta, který sídlí v mohyle, není překvapivé, že se u něj projevuje také **chamtivost**. I po smrti totiž lpí na majetku, který ve své mohyle hlídá, a pro který si přijde protagonista ságy.

Glám je vyloučen ze společenství nejen kvůli svému vzhledu a chování, ale určité obavy mohl způsobovat i jeho **cizí původ**. Pocházel ze Sylgsdalu ve Švédsku. Ke světu živých ho po smrti nevázal žádný majetek, ale v sáze je naznačeno, že se stal obětí nakažlivosti předchozího monstra, které na statku strašilo.

6.2 Liší se predispozice k revenantství mezi různými žánry ság?

Jak jsme viděli, budoucí revenanti v klasických rodových ságách disponují určitými vlastnostmi a sklony již během svého života. Nejvýraznějším rysem u těchto postav je chamtivost a lpění na majetku. Již za jejich života se jednalo o rušivé činitele ve společnosti, kteří se příliš starali o svůj majetek, vedli spory se sousedy a soužití s některými bylo prakticky nemožné. Svým jednáním narušovali běžný život a fungování dobrých vztahů mezi lidmi. Potvrzuje se tak předpoklad, že aby se ságová postava stala revenantem, projevuje se antisociálně již během svého života.¹²⁶ Revenanta by měly ke světu živých také poutat určité nevyřešené záležitosti.¹²⁷ V případě rodových ság je to především majetek, kterého se postavy nechtějí vzdát, a v jednom případě i dohled nad splněním poslední vůle. Postavy v těchto ságách jsou vnímány jako okrajové a vybočující z běžného lidského společenství, především kvůli svému cizímu původu a chování. Merkelbachová tvrdí, že právě z okrajovosti postav se pak stane hrozba pro společnost.¹²⁸

Nejvýraznějším charakterovým rysem a jistou predispozicí k revenantství u zástupců ság o dávnověku bylo to, že to byli za života velcí bojovníci nebo berserkové. Berserkové jsou ve většině příběhů vykresleni jako násilníci a již za života by se dali považovat za monstra ohrožující společnost.¹²⁹ Chování, které se u berserků projevovalo, tyto muže výrazným způsobem vyčleňovalo ze společnosti a působilo jako narušitel určitého řádu. Pokud pak postava ze ságy o dávnověku není berserk, je mimo společnost vyčleněna cizím původem a bojovými schopnostmi. Ke světu živých je pak pojí, stejně jako revenanty z klasických rodových ság, hlídání majetku a neochota se ho vzdát. Revenanti v ságách o dávnověku jsou však jiného charakteru než revenanti v rodových ságách. Zatímco

¹²⁶ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 34-37

¹²⁷ Kanerva, *Rituals for the Restless Dead*, s. 204

¹²⁸ Merkelbach, *Hann lá eigi kyrr. Revenants and a Haunted Past in the Sagas of Icelanders*, s. 14-16

¹²⁹ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 101-106

v rodových ságách revenant terorizuje okolí a lid na dvorci, na kterém pobýval za života, revenant v ságách o dávnověku hlídá poklad v mohyle.

V postklasických rodových ságách, alespoň co se výběru pro tuto práci týče, se jedná o opět jinou soustavu predispozic, které předurčují člověka k revenantství, a svým způsobem by se dalo říct, že se zde kombinují prvky z obou předchozích žánrů. Stejně jako postavy z klasických rodových ság, i zde jsou budoucí revenanti sociálně problematické osobnosti. Dále se postavy v konkrétních predispozicích rozcházejí, každá je však vnímána společností jako hrozba či rušivý činitel. Postavy opět vybočují ze společnosti, ať už tím, že se jedná o berserka, že ovládá kouzla nebo se jedná o cizince, který působí svým vzhledem nepříjemně.

Můžeme tedy vidět určité rozdíly mezi predispozicemi k revenantství v těchto žánrech ság. Základní charakteristiky však zůstávají stejné. Jakobsson tvrdí, že důležitým aspektem k revenantství je sobeckost a neochota odejít ze světa.¹³⁰ Postavy zkoumané v této práci tuto myšlenku potvrzují, stejně jako pozorování Rebeccy Merkelbachové, která tvrdí, že revenantem se stávají lidé, kteří již za života prokazují určitou antisociálnost a ohrožují společnost svou okrajovostí.¹³¹ Revenanti zde zkoumaní jsou již za života postavami, které určitým způsobem vybočují a liší se od běžných lidí, narušují běžný život a jsou vnímány jako rušivé a negativní prvky společnosti.

6.3 Jakou roli v ději mají postavy s těmito predispozicemi?

V klasických rodových ságách se můžeme setkat s postavami, které již za života představovaly hrozbu pro společnost. Ve středověké islandské společnosti bylo veřejné mínění důležitým aspektem, byla to společnost založená na cti a pověsti.¹³² Postavy z rodových ság se svým jednáním samy odsouvaly na okraj společnosti, kromě toho je tam odsouval i jejich cizí původ, a tvořily tak k oné společnosti ostrý kontrast. Epizody s postavami, které disponují predispozicemi k revenantství, a s revenanty, kteří se z nich následně stanou, jsou však v příbězích ság marginální a nehrají centrální roli. Jak zmiňuje Korecká, nadpřirozené jevy a revenanti v klasických rodových ságách mají „spíše symbolickou funkci a zvyšují dramatickosti, aby vynikl důraz na vnitřní rozpory v lidské společnosti“.¹³³ Příběhy postav, které jsem pro tuto práci vybrala, hrály v ději ságy spíše

¹³⁰ Jakobsson, *Vampires and watchmen*, s. 288

¹³¹ Merkelbach, *Hann lá eigi kyrr. Revenants and a Haunted Past in the Sagas of Icelanders*, s. 14-16

¹³² Merkelbach, *Monsters in society*, s. 149

¹³³ Korecká, *Sám spatříš svět stínů*, s. 28

vedlejší role a samotné postavy pak tvořily příležitost pro protagonistu, aby se v konfliktu s nimi mohl zachovat tak, aby mu to bylo ke cti. Tyto postavy tak tvoří kontrast k hrdinovi ságy, aby vyniklo jeho správné jednání.

V ságách o dávnověku nezastávají postavy, které se následně stanou revenanty, vyloženě zápornou roli. V jednom případě jsme mohli vidět, že byla postava budoucího revenanta dokonce dobrým přítelem, pobratimem, protagonisty ságy. V těchto ságách se také se také setkáváme s jinými druhy revenantů. Jedná se o revenanty, kteří po smrti sídlí v mohylách, ve kterých byli pohřbeni. Tito revenanti jsou spíše jakýmisi hlídači, kteří střeží velké bohatství. Hlavní rolí těchto revenantů je tedy zkouška pro hrdiny ságy. Protagonista poražením revenanta nejenže získá poklad, který revenant střeží, ale zvýší se tím i jeho prestiž. Revenant je vždy konfrontován hrdinou a vždy poražen.¹³⁴

V postkalsických rodových ságách se můžeme setkat s oběma druhy revenantů, jak s těmi, kteří se volně pohybují, tak s revenanty v mohylách. Můžeme se tedy setkat s postavou, jejíž role je stejná jako u postav ze ság o dávnověku, ale i s postavami, které v příbězích hrají větší role. Například v Sáze o Grettim postava Gláma nakonec zasáhne výrazným způsobem do děje ságy, když protagonistu před svou druhou smrtí prokleje, což výrazně ovlivní jeho pozdější život.

6.4 Vedou tyto predispozice nutně k tomu, že se postava stane revenantem?

V Sáze o lidech z Vatnsdalur se vyskytují postavy, které jistým způsobem zapadají do profilu člověka, který by se po smrti mohl stát revenantem, ale tyto postavy se jimi nestanou.

Jednou z těchto postav je Hrolleif. Za života měl velmi blízký vztah se svou matkou, jež ovládala kouzla, a řídil se jejími radami, které nebývaly dobrého charakteru. Hrolleif jednal s ostatními hrubě, nadával jim, a dokonce některé i mrzačil. Kvůli své povaze se musel několikrát stěhovat a nikdy neměl dobré vztahy se svými sousedy. Poté, co udělal z jedné ženy svou milenkou, se dostal do sporu s jejím příbuzným, kterého následně zabil. Na sněmu byl prohlášen psancem. Následně se odstěhoval k Ingimundovi. S jeho syny měl pak opakované rozepře, neshody a souboje. V jednom z těchto střetů přišel Ingimund o život, a kvůli tomu byl Hrolleif pronásledován. Hrolleif pak utekl ke své matce, ale

¹³⁴ Kanerva, *The role of the dead in medieval Iceland*, s. 23

Ingimundovi synové ho dopadli a v následném souboji zemřel jak Hrolleif, tak jeho matka.¹³⁵

Další postavou ze Ságy o lidech z Vatnsdalů je Þórólf Kladio. O Þórólfovi se píše, že to byl zloděj a měl samé špatné vlastnosti. Lidé brali bydlení v jeho blízkosti jako velké neštěstí a čekali od něj jen špatné věci. Þórólf se s nimi nepřátelil, jedinou společností mu dělalo dvacet divokých černých koček. Þorstein, protagonista ságy a jeden z Ingimundových synů, za Þórólfe vyrazil, aby ho konfrontoval, Þórólf se ale bránil. Nechal ve dveřích hlídat své kočky a rozdělal oheň tak, aby se dům naplnil kouřem. Následně se pokusil utéct i se svými poklady, byl ale dohnán jedním Norem z Þorsteinovy družiny a spolu s ním zaběhl do bažiny, kde se oba utopili.¹³⁶

Zdá se, že tito muži sdílejí určité predispozice k revenantství s ostatními postavami, kterými jsme se zde zabývali. Hrolleif byl za života velmi nesnášenlivý, nevycházel dobře se svými sousedy, lidi mrzačil a nezastavil se ani před vraždou. Stal se z něj dokonce psanec, který podle Rebecy Merkelbachové zapadá do kategorie sociálních monster.¹³⁷ Þórólf se pohyboval na okraji společnosti, byl nepřátelský a lidé z něj měli obavy. Působil rušivým dojmem a svou přítomností narušoval běžný život lidí kolem. Projevil dokonce sklony k chamtivosti, když se pokusil utéct se svými cennostmi.

Proč se tedy z těchto mužů nestali revenanti? Do této otázky můžeme zahrnout například i Hjørvarða, bratra Angantýa ze Ságy o Hervaře. Stejně jako Angantý, i Hjørvarð byl přeci berserkem, proč se z něj tedy po smrti také nestal revenant? Skalla-Grímr v Sáze o Egilovi taktéž disponuje charakteristickými rysy, stejnými jako měl i Þórólf Kulhavý, proč se tedy revenantem stal jen Þórólf?

Zdá se, že zde je potřeba se zaměřit na jiný předpoklad, jež předurčuje člověka k revenantství. V těchto případech se zdá být důležitějším aspektem to, zda člověka po smrti drží ve světě živých nějaká nedorušená záležitost ze života.¹³⁸

Hrolleif sice působil jako rušivý článek společnosti, přesto ho ve světě živých nedržel žádný majetek, kterého by se nechtěl vzdát, ani nebylo potřeba se nikomu pomstít za jeho vraždu. Þórólf sice utíkal se svými cennostmi, nebyl však zřejmě dostatečně chamtivý, aby se jich držel i po smrti. Protagonista ságy se s těmito muži vždy vypořádal již za života a ukončil tak všechny jejich záležitosti a spory. Hjørvarð byl zase sice berserkem, ale taktéž nepotřeboval tolik lpět na majetku jako jeho bratr Angantý, který si

¹³⁵ *Sága o lidech z Vatnsdalů*, kap. 18-26

¹³⁶ *Sága o lidech z Vatnsdalů*, kap. 28

¹³⁷ Merkelbach, *Monsters in society*, s. 4-7

¹³⁸ Kanerva, *Rituals for the Restless Dead*, s. 204

střežil svůj meč Tyrfing. V případě Skalla-Gríma zase hrály roli správně provedené pohřební rituály, které zabránily mrtvému, aby se vrátil. Árman Jakobsson říká, že nespokojený a nepříjemný muž je více náchylný k tomu, aby se stal revenantem.¹³⁹ Výše probrané příklady postav ale dokazují, že je potřeba určité záležitosti, která zde člověka drží i po jeho smrti.

7. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala revenantům, tedy neklidným mrtvým, ve staroseverských ságách, konkrétně ve třech žánrech těchto ság, a to v klasických rodových ságách, ságách o dávnověku a postklasických rodových ságách. Zaměřila jsem se na predispozice k revenantství, tedy na určité charakteristiky, které člověka předurčují k tomu, aby se z něj po smrti stal revenant.

V každém žánru ság mají postavy, které byly pro tuto práci vybrány, vlastnosti a charakteristiky, které jsou jim společné.

V klasických rodových ságách se postavy vyznačují především chamtivostí. Kvůli pozemkům jsou schopni zabít, mají potřebu příliš hlídat svůj majetek, nikomu nepůjčí nic svého a nechtějí majetek prodat. Jsou to postavy se špatnou povahou. Chovají se zlostně a lstivě nebo jen odtažitě. Tito lidé jsou také nesnášenliví a mají často spory se svými sousedy. Co je dále staví stranou společnosti a důvod, proč jsou vůči nim lidé podezřívaví, je jejich cizí původ.

V ságách o dávnověku se lidé, ze kterých se následně stanou neklidní mrtví, vyznačují hlavně tím, že to jsou za života velcí válečníci. Ve většině případů se jedná o berserky, kteří jsou mezi běžnými lidmi velmi obávaní a tato charakteristika je tak staví mimo běžné společenství. Můžeme u nich vidět i znaky chamtivosti, když se nechtějí vzdát svých pokladů, které s nimi byly uloženy do pohřební mohyly.

V postklasických rodových ságách se objevují charakteristiky, které jsme mohli vidět jak v klasických rodových ságách, tak v ságách o dávnověku. Postavy jsou sociálně problematické, objevují se zde berserkové i lidé disponující magickými schopnostmi nebo lidé cizího původu; všechny tyto charakteristiky je staví mimo společnost.

Mezi žánry tedy můžeme vidět různé dominantní predispozice. Revenanti v rodových ságách jsou chamtiví, nejvýraznější predispozicí v ságách o dávnověku je to,

¹³⁹ Jakobsson, *Vampires and watchmen*, s. 295

že jsou lidé za života velcí válečníci a v postklasických ságách se míchají prvky jak z rodových ság, tak ság o dávnověku. Základní charakteristiky však zůstávají stejné napříč žánry. Vždy se jedná o jedince, kteří nějakým způsobem vybočují ze společnosti a narušují její běžný chod, každý budoucí revenant má také něco, co je poutá ke světu živých i po smrti (ve většině případů je to majetek, kterého se nechtějí vzdát).

Postavy, které se stanou revenanty, mají za života v ságách spíše marginální roli. Důležitou roli pak hrají zejména po smrti, právě jakožto rušiví neklidní mrtví. V klasických rodových ságách jejich působení nezasahuje příliš do hlavního děje, v ságách o dávnověku mají převážně funkci hlídače mohyly, kterého porazí protagonista ságy a získá tak nejen cennosti, které revenant střeží, ale také prestiž. V postklasických rodových ságách se opět můžeme setkat s různými revenanty, v jednom případě už však postava revenanta výrazně zasáhne do dalšího děje ságy.

V ságách se objevují i postavy, které za života disponují stejnými charakteristikami jako lidé, kteří se později stanou revenanty, avšak tyto postavy se po smrti neklidnými mrtvými nestanou. Zdá se tedy, že i když je člověk za života chamtivý, berserk či jinak společensky narušující element, nemusí se nutně stát revenantem. Důležitým aspektem v těchto případech je patrně správné provedení pohřebních rituálů a také absence něčeho, co by tyto postavy poutalo ke světu živých. Právě majetek, kterého se člověk nechce vzdát, či jiná nevyřešená záležitost ze života se zdá být hlavní predispozicí k tomu, aby se člověk stal po smrti revenantem.

Zdroje

Primární literatura

Sága o Egilovi a Ásmundovi. In: STARÝ, Jiří (et al.). *Lživé ságy starého severu*. Praha: Herman & synové, 2015.

Sága o Grettim. In: HEGER, Ladislav (překl.). *Sága o Grettim*. Praha: Garamond, 2020.

Sága o Hervaře. In: KOZÁK, Jan (překl.). *Sága o Hervaře*. Praha: Herman & synové, 2008.

Sága o Horðovi a psancích z ostrova. In: KORECKÁ, Lucie. *Sám spatříš svět stínů: Hranice mezi světy v pozdních ságách o Island'anech*. Praha: Herman & synové, 2018.

Sága o Hrómundu Gripssonovi. Dostupné online:

<<http://www.germanicmythology.com/FORNALDARSAGAS/HromundarSagaGripssonKErshaw.html>>. Překlad vlastní.

Sága o lidech z Eyru. In: HEGER, Ladislav (překl.). *Staroislandské ságy*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965.

Sága o lidech z Lososího údolí. In: HEGER, Ladislav (překl.). *Staroislandské ságy*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965.

Sága o lidech z údolí Svarfaðardal. In: KORECKÁ, Lucie. *Sám spatříš svět stínů: Hranice mezi světy v pozdních ságách o Island'anech*. Praha: Herman & synové, 2018.

Sága o lidech Vatnsdal. In: WALTER, Emil (překl.). *Saga o lidech z Vatnsdal*. Praha: XY, 1929.

Sekundární literatura

CLUNIES ROSS, Margaret. *The Cambridge Introduction To the Old Norse-Icelandic Saga*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

DAVIDSON, Hilda Ellis. *The road to Hel: a study of the Conception of the dead in Old Norse literature*. New York: Greenwood Press, 1968.

FREEDMAN, Paul. „*The Medieval Other: The Middle Ages as Other.*“ In: JONES, Timothy S. SPRUNGER, David, A. *Marvels, Monsters, and Miracles: Studies in Medieval and Early Modern Imaginations (Studien in Medieval Culture)*. Kalamazoo: Medieval Institute Publications, 2002, s. 1–24.

JAKOBSSON, Ármann. „*The Fearless Vampire Killers: A Note About the Icelandic Draugr and Demonic Contamination in Grettis Saga.*“ In: *Folklore*, 120 (3). Taylor & Francis Online, 2009, s. 307–316, dostupné online: <<https://doi.org/10.1080/00155870903219771>>.

JAKOBSSON, Ármann. „*Vampires and Watchmen: Categorizing the mediaeval Icelandic undead.*“ In: *The Journal of English and Germanic Philology*, 110 (3), 2011, s. 281-300.

KADEČKOVÁ, Helena. *Dějiny severských literatur. [Sv.] 1., Středověk*. Praha: Karolinum, 1993.

KADEČKOVÁ, Helena. *Dějiny Islandu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001.

KANERVA, Kirsi. „*The Role of the Dead in Medieval Iceland: A Case Study of Eyrbyggja Saga.*“ In: *Collegium Medievale*, 24 2011, dostupné online: <https://www.researchgate.net/publication/299391192_The_Role_of_the_Dead_in_Medieval_Iceland_A_Case_Study_of_Eyrbyggja_saga>.

KANERVA, Kirsi. *Rituals for the Restless Dead. The Authority of the Deceased in Medieval Iceland*. 2013, dostupné online:

<<https://www.academia.edu/3252906/>

Rituals_for_the_Restless_Dead_The_Authority_of_the_Deceased_in_Medieval_Iceland>.

KORECKÁ, Lucie. *Sám spatříš svět stínů: hranice mezi světy v pozdních ságách o Island'anech*. Praha: Herman & synové, 2018.

MERKELBACH, Rebecca. '*Hann lá eigi kyrr*'. *Revenants and a Haunted Past in the Sagas of Icelanders*. University of Cambridge, 2012. Dostupné online:

<<https://www.academia.edu/6962874/>

_Hann_lá_eigi_kyrr_Revenants_and_a_Haunted_Past_in_the_Sagas_of_Icelanders>.

MERKELBACH, Rebecca. *Monsters in society: alterity, transgression, and the use of the past in medieval Iceland*. Berlin: De Gruyter, 2019.

NOVOTNÁ, Marie. *Pojetí těla ve staroseverské literatuře*. Praha: Herrmann & synové, 2019.

NOVOTNÁ, Marie, et al. „*Revenants in Old Norse literature as embodied memory*.“ In: *Acta Universitatis Carolinae Philologica*, 1. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2020, s. 9-22.

PRŮŠOVÁ, Jana. *Vznik a vývoj písma*. V Praze: Jana Průšová, 2017.

RATAJOVÁ, Kateřina. KOZÁK, Jan. „*Mrtví a jejich poklady. Funkce mohyl podle staroseverských ság*.“ In: *Archeologické rozhledy*, 60, Praha: Ústav AV ČR, 2008, s. 3–35.

SCHMITT, Jean-Claude. *Revenanti: živí a mrtví ve středověké společnosti*. Praha: Argo, 2002.